

Herrn Professor Dr. H. Christensen
in Hochachtung
der Verfasser.

Zur Alexandersage.

Zur Textkritik von Alexanders Brief an Aristoteles über die Wunder Indiens.

Von Dr. Alfons Hilka, Oberlehrer.

УНИВ. БИБЛИОТ.
И Е 14364

Neben dem Auszuge aus Julius Valerius,¹⁾ der uns in zwei Fassungen erhaltenen Epitome,²⁾ und den verschiedenen Rezensionen der sogen. Historia de preliis³⁾ des Archipresbyters Leo aus Neapel hat der Brief Alexanders an seinen Lehrer Aristoteles über die Wunder Indiens den größten Einfluß auf die mannigfaltigen Darstellungen der Alexandersage in fast allen Sprachen und Literaturen des Mittelalters ausgeübt.⁴⁾ Die literarische Stellung dieser „Epistola Alexandri ad Aristotelem“ und ihr Verhältnis zu Pseudokallisthenes wie zu dessen Ableitungen haben namentlich J. Zacher,⁵⁾ P. Meyer,⁶⁾ H. Becker⁷⁾ und A. Ausfeld⁸⁾ gründlich erörtert. Es steht jetzt fest, daß dieser Brief zu den ältesten Bestandteilen der Alexandersage gehört und jedenfalls ursprünglich in selbständiger Form aufgetreten ist, unabhängig von Pseudokallisthenes, wo er später als dürftiger Auszug zwischen die Porus- und Candacegeschichten hinter dem Abschnitt über die Brahmanen seine Stelle gefunden hat,⁹⁾ aber auch von J. Valerius (ed. Kuebler, III 14—27). Schon vor der letzteren Redaktion (um 300 n. Chr.) muß der griechische Brief

¹⁾ J. Valerii, Alexandri Polemi res gestae Alexandri Macedonis translatae ex Aesopo graeco rec. B. Kuebler. Lipsiae 1888 (Bibl. Teubner.).

²⁾ J. Valerii Epitome, zum erstenmal hgb. von J. Zacher. Halle 1867. — A. Hilka: Eine bisher unbekannte lat. Version des Alexanderromans aus einem Codex der Petro-Paulinischen Kirchenbibliothek zu Liegnitz = S. A. aus dem Jahresbericht der Schles. Gesellschaft für vaterl. Kultur. 1907. — Die erweiterte Oxfordter Hs. bei G. Cilliè: De J. Valerii epitoma Oxoniensi. Straßburger Diss. 1905. — Eine zweite Hs. habe ich in Montpellier gefunden (vgl. die Rezension von H. Fuchs = Ztschr. f. frz. Spr. u. Lit. 1908, S. 234).

³⁾ H. Landgraf: Die Vita Al. Magni des Archipresbyters Leo. Erlangen 1885. — O. Zingerle: Die Historia de preliis (Anhang zu s. Buche: Die Quellen zum Alexander des Rudolf von Ems). Breslau 1885. — Die langersehnte krit. Ausgabe wird aus A. Ausfelds Nachlasse U. Bernays (nach einer briefl. Mitteilung) herausgeben, wie dies für Ausfelds Schrift „Die Sage vom großen König Alexander für die Jugend erzählt“ im Progr. Lörrach 1908 von ihm geschehen ist.

⁴⁾ Vgl. P. Meyer: Alexandre le Grand dans la litt. frçse du moyen âge. t. II. Paris 1886. — H. Becker: Der Brief über die Wunder Indiens im ältesten deutschen Alexanderepos = Festschrift des Kgl. Friedrichs-Koll. Königsberg 1892, S. 91—104.

⁵⁾ J. Zacher: Pseudokallisthenes. Halle 1867, S. 105, 146 ff.

⁶⁾ a. a. O. S. 26 ff.

⁷⁾ H. Becker in zwei höchst verdienstlichen und scharfsinnigen Abhandlungen: Zur Alexandersage. Progr. Kgl. Friedrichs-Koll. Königsberg 1894 u. 1905.

⁸⁾ Der griech. Alexanderroman von Ad. Ausfeld, nach des Verfassers Tode hgb. von W. Kroll. Leipzig, Teubner 1907, S. 27 ff., 89 ff., 179 ff. Schon früher: „Zur Kritik des griechischen Alexanderromans“. Progr. Gymn. Bruchsal 1894, S. 5—16.

⁹⁾ Im Text der Hs. A als 2. Teil von III 17 in Müller's Ausg. des Pseudok. Paris, Didot 1846, S. 120 ff. Ein Bruchstück findet sich außerdem in III 3 beim Verfasser der Redaktion β, vgl. Ausfeld, Der gr. Alex., S. 27.

in einer doppelten Form vorgelegen haben, wie die auffällige Zusammenschweißung bei Pseud. und Val. beweist.

Die lat. Übersetzung, die früher stets dem Cornelius Nepos zugeschrieben wurde, stellt sich nach Ausfeld als eine jüngere Bearbeitung des alten Briefes dar. Handschriftlich erscheint davon eine ältere Fassung seit dem 9. Jahrhundert (= *Ep.*¹), meist neben der Epitome, was für die ungemeine Verbreitung und Beliebtheit beider Werkchen charakteristisch ist. Sie mag aber gewiß schon im 5.—6. Jhdt. entstanden sein. Kuebler¹) hat sie in einer wenig ansprechenden und noch lange nicht ausreichenden Form herausgegeben. Eine jüngere Fassung (= *Ep.*²) hat derselbe²) aus der im ital. Latein gehaltenen Bamberger Hs. (10. Jhdt.) zum Abdruck gebracht. Letztere ist, wie Becker nachweist, in arg verdorbener Form in den verschiedenen Rezensionen der Hist. de pr. und deren Ausläufern, bei den lat. Chronisten, wie Ekkehard von Aura, benützt worden.³)

Wie dies bei einem so oft abgeschriebenen mittelalterlichen Werke nur natürlich ist, zeigt trotz des reichfließenden Hss.-Materials die Überlieferung der *Ep.*¹ eine ungemeine Zerrüttung; für den Textkritiker erschließt sich hier ein weites Tätigkeitsfeld. Die einzelnen Episoden haben Zacher, Becker und Ausfeld untersucht. Dieser⁴) weist darauf hin, wie sehr der Wert des lat. Textes durch mehrere Fehler, eine späte und schlechte Überlieferung, Umstellung von Abschnitten und eigenmächtige Zusätze verringert ist. Umsomehr leuchtet die Notwendigkeit einer erneuten gründlichen Revision der Textgestaltung ein. Allerdings wären zur endgültigen Lösung der schwebenden Fragen sorgfältige Kollationen und die Durchsicht des reichen, vor allem in franz., engl. und ital. Bibliotheken lagernden Materials erforderlich, was nicht einem jeden Forscher gegeben ist.

Ein Blick auf Kuebler's Text nebst Variantenapparat beweist, wie viel noch zu tun übrig bleibt, wo aber auch unschwer die bessernde Hand anzulegen ist. 8 Hss. standen ihm zur Verfügung,⁵) darunter wohl die älteste Leidener Hs. (= *L.*). Mit Unrecht erschienen ihm die älteren Drucke als ziemlich wertlos. Insbesondere hat er die Bedeutung von H. (Leiden), sich auf Zacher's übertrieben strenges Urteil stützend, stark unterschätzt, daher auch den Text bei Cockayne⁷) bei Seite geschoben, der auf der Hs. Cott. Nero D. VIII des Britischen Museums beruht. Beide Hss. (*H* + *Ld*) sind nun so eigenartig, daß sie gewiß eine besondere Behandlung verdienen. Becker hat richtig gesehen, daß hier eine besondere Rezension vorliegt.⁸) Da nun der Verf. in Montpellier eine Hs. einsehen konnte, die zu derselben Gruppe gehört und viel Gutes bietet, so will er einen Beitrag liefern zur kritischen Würdigung dieser Rezension und damit zur *Ep.*¹ überhaupt, deren Textherstellung Kuebler (p. XXXI) als ein „opus laborum Herculeorum haud dissimile“ in heller Verzweiflung bezeichnet hat.

¹) In s. Valerius-Ausgabe, S. 190—221. ²) Roman. Forschungen, VI 224—237.

³) Progr. Königsberg 1906. Vincenz von Beauvais hat dagegen für sein Exzerpt durchweg die *Ep.*¹ benutzt. Wie ich mich überzeugt habe (Druck der hiesigen Stadtbibliothek von 1483), ist die Ausbeute für die Textkritik sehr gering (gehört zur Gruppe CP bei Kuebler).

⁴) Der gr. Alexanderroman, S. 179. ⁵) Vgl. Einl. p. XXVIII—XXXI.

⁶) Venedig 1499. Basel 1556. Leiden 1573; dazu Gießen 1706 (A. Paulini) u. London 1861 (O. Cockayne).

⁷) Narratiunculae anglice conscriptae. London 1861, S. 51—62.

⁸) Progr. Königsberg 1894, S. 19 ff. Die Wiener Hs. (= V) scheint mir von dieser Gruppe weiter abseits zu stehen.

Die Hs. Montpellier, Fac. de Médecine, H. 31 (= *Mp.*), ein großer Folioaband von 298 Blättern, XIII. Jhdt.,¹) enthält gleich hinter der erweiterten Epitome²) fol. 9r^o—12v^o die „Epistola alexandri regis magni ad aristotilem magistrum suum.“ Unter Zugrundelegung dieser Hs. gründet sich unser Versuch der krit. Rekonstruktion dieser geschickten Rezension der *Ep.*¹ auf *H* + *Ld* + Druck Paris 1520 (= *p.*).³) Die varia lectio muß aus Raummangel auf das Nötigste beschränkt werden. Durch Kursivdruck sind die Abweichungen von Kueblers Text, also von der Gruppe ω oder CP, kenntlich gemacht. Zur Vergleichung habe ich außerdem eine zweite Montpellier-Hs. (= α),⁴) zur Gruppe CP gehörig, sowie den Auszug bei Vincenz von Beauvais (= VB) und die Baseler Ausgabe (1556) = *bl* gelegentlich herangezogen.

Incipit epistola Alexandri regis Magni ad Aristotilem magistrum suum.

Semper memor tui etiam inter dubia bellorumque nostrorum pericula, carissime praeceptor ac secundum matrem meam sororesque meas acceptissime, et quoniam te deditum philosophiae noveram, scribendum tibi de regionibus¹) Indiae ac de statu caeli innumerisque serpentium et hominum ferarumque generibus existimavi, ut aliquid per novarum rerum cognitionem²) studio et ingenio possit accedere. Quamquam in te consummata sit³) prudentia nullumque adiutorium expostulet ratio doctrinae, quae vel tibi vel tuo⁴) saeculo ac futuris temporibus conveniat, tamen, ut mea gesta cognosceres, quae diligis, et ne quid invisitatum⁵) haberes, ea quae in India vidi coacervata⁶) per summos labores ac pericula Macedonum, scribenda tibi putavi. Etenim sunt digna memoriae ac multis modis coacervata, quemadmodum inspexi; non credideram cuiquam⁷) esse tot prodigia, nisi subiecta meis oculis ipse prius cuncta ponderavissem.⁸) Miranda⁹) est terra, quantum aut bonarum rerum pariens aut malarum contemptrix existat et pariens¹⁰) publica ferarum¹¹) ac fructuum metallorumque atque animalium. Quae si omnia liceat intueri homini, vix suffectura tot varietatibus rerum ipsa crediderim nomina. Sed ego de his, quae primum cognovi, eloquar daturus operam, ne aut fabula¹²) aut turpi mendacio dignus efficiar. Etiam naturam animi mei, cuius¹³) fueris praeceptor, non ignoras¹⁴) solere me terminum¹⁵) aequitatis custodire et parcius omnia loqui, quae¹⁶) gesta sunt. Et nunc spero, quod cognoscis¹⁷) nihil me tamquam captantem iactantemque gloriam militiae nostrae asserere. Quae utinam minus laboriosa nobis fuissent,¹⁸) ne tot

¹) Beschreibung im Cat. gén. des mss. des bibl. publ. des départements. t. I. Paris 1849, S. 297.

²) Eine Neuauflage ist von mir geplant.

³) „Alexandri Macedonis ad Aristotelem de mirabilibus Indiae“ hinter den „Secreta Secretorum Aristotelis“, fol. C II—C XIV. impr. Parisiis a. D. 1520. Für gütige Benutzung des Druckes, der auf das engste mit *Mp* und *H* verwandt ist, bin ich der Verwaltung der Hamburger Stadtbibliothek zu lebhaftem Dank verpflichtet.

⁴) Fac. de Méd., 384, XII. Jhdt., fol. 28—42, „Alexandri epistola ad Aristotelem de mirabilibus indie“.

⁵) generibus ω . ²) *Mp. Ld. p. n. r. cognitione bl.* ³) nach V. ⁴) *Mp.* fehlt *Ld.* et te et tuo saeculo *p.* quod et tibi et tuo s. *bl.* ⁵) aus *Ld.* inusitatum *Hss.* ⁶) *Mp. p.* ⁷) cuique ω . ⁸) *Mp.* *H. Ld. p. bl. α .* ⁹) *Mp. p.* mirandum *H. Ld.* ¹⁰) (stark verderbte Stelle) aus *p.* existatque *p. Mp.* contemptrix existat et *p. H.* pariat aut malorum contemplatrix ex. et parens. *Ld.* condempnatrice et contemplatrix existit. α . aut b. r. aut m. condonatrix ex. et parens. *bl.* ¹¹) figurarum. ω . α . ¹²) fabulae. *H. Ld. p.* ¹³) aus *p.* cum *codd.* ¹⁴) ignorans *Mp.* ¹⁵) tantum *p.* ¹⁶) *Mp. Ld.* quam *H. p. ω .* ¹⁷) agnoscis *Ld. p.* spero cognoscis *bl.* ¹⁸) *H. Ld.* fuisset *Mp. p.*

rebus experimenta necesse esset cognoscere.¹⁾ Ago gratias Macedonum iuvenum²⁾ 20
virtuti et invicto exercitui nostro, qui in ea²⁾ patientia perseveraverunt,³⁾ ut rex regum
appellarer,⁴⁾ quo tibi meo titulo⁵⁾ misso laetari, carissime praeceptor, non te dubito.⁶⁾
Delinquo et a mea tuaque aberro pietate, nisi tibi sicut⁷⁾ Olympiadi matri meae
sororibusque meis de singulis regni mei commodis scribam; quae tibi et illis communia
esse arbitrator,⁸⁾ idque nisi feceris, parum⁹⁾ de nobis simpliciter iudicare videberis.¹⁰⁾ 25
Prioribus litteris significaveram tibi de solis lunaeque eclipsi et de constantia¹¹⁾ siderum
aerisque indiciis, quae omnia¹²⁾ non sine magna cura ordinata tibi misi, et has novas
explicaturus¹³⁾ historias omnia cartis¹⁴⁾ commendabo. Quae cum relegis,¹⁵⁾ scito esse
talia, quae curam¹⁶⁾ Alexandri tui complecti decuerunt.¹⁷⁾

Relatio Alexandri de regionibus Indiae, de statu coeli innumerisque serpentium et hominum ferarumque generibus ad Aristotilem.

Mense Maio rege Persarum Dario apud Gangem amnem superato acceptaque in 30
dicionem¹⁸⁾ omni eius regione ordinarios propriaetoresque¹⁹⁾ nostros praeposuimus²⁰⁾
Orientis provinciis multis opibus regalibus²¹⁾ ditati, ut in priori epistola significaveram
tibi. Et nunc,²²⁾ ne sim scribendi²³⁾ multiplex, priora facta iam praecognita praetereo.

Mense Julio deficiente in Indiam²⁴⁾ Phasiacem²⁵⁾ pervenimus, ubi mira celeritate Poro
rege devicto potiti²⁶⁾ ingentibus divitiis regia gaza repleti sumus. Sed ut cognoscas 35
ea, quae mihi digna memoriae esse videbantur, quiddam quod novi quia
memorabile fuit, aequum est mihi visum scribere²⁷⁾ de innumerabili exercitu
eius. In quo fuere praeter peditum copias sedecim milia²⁸⁾ octingentae quadrigae omnes
falcatae. Captisque²⁹⁾ elephantis quadringentis, qui superpositas cum armatis
iaculatoribusque³⁰⁾ turres gestaverant, ipsam urbem regiam Pori domumque armis 40
invasimus, in qua columnas aureas solidasque ingenti grossitudine³¹⁾ atque altitudine³²⁾
cum suis capitellis admodum trecentas³³⁾ enumeravimus,³⁴⁾ auratosque parietes lami-
narum digitali grossitudine.³⁵⁾ Quos ego³⁶⁾ cum aestimare³⁷⁾ vellem, aliquibus

¹⁾ H. p. fehlt Mp. Ld. ²⁾ Mp. α. in mea pat. H. Ld. mea pat. p. bl. ³⁾ H. V. α. perseverarent Ld. perseueraverit p. praestiterunt Mp. ⁴⁾ appeller Ld. ⁵⁾ stilo ω. α. ⁶⁾ nach p. si dubito Hss. ⁷⁾ aus Mp. ut H. V. α. ω. p. et Ld. bl. ⁸⁾ nach Mp. (Coni. bei Kuebler). arbitror Hss. ⁹⁾ non parum ω. (getilgt bei Kuebler). ¹⁰⁾ Mp. Ld. p. bl. videris. H. ω. α. ¹¹⁾ inconstantia Mp. ¹²⁾ fehlt Ld. p. ¹³⁾ nach L. impl. Mp. Ld. H. ω. α. bl. multipl. p. ¹⁴⁾ cara Mp. ¹⁵⁾ Mp. Ld. bl. legis ω. α. quaecunque relegeris p. ¹⁶⁾ nach α. bl. (Coni. bei Kuebler) cura Hss. ¹⁷⁾ decuerant Ld. p. ¹⁸⁾ Mp. p. ω. in condicionem H. in condiciones Ld. in deditionem bl. ¹⁹⁾ nach Ld. populatoresque Mp. praeparatoresque H. ω. α. p. popularesque bl. ²⁰⁾ prop. Ld. H. ²¹⁾ Ld. p. reg. fehlt H. ω. α. m. o. rebusque Mp. bl. ²²⁾ Mp. p. bl. fehlt ω. α. H. quare nunc Ld. ²³⁾ Mp. Ld. p. scribendo H. bl. fehlt ω. α. ²⁴⁾ in India Ld. ²⁵⁾ fassiassem Mp. faciacen Ld. ²⁶⁾ Mp. H. Ld. α p. bl. ²⁷⁾ überall verderbt! nach Mp. Sed ut cognoscas ea, quoniam m. m. d. v., quaedam enim novi, quae memorabilia fuerunt, aequum etc. H. Sed — videbantur, quaedam memini et quia memorabile fuit etc. p. verstümmelt bei Ld. Quae dum memini (quia memorabile fuit) et aequum est describere. bl. ²⁸⁾ Mp. Ld. H. p. quatuordecim m. ω. α. tredecim m. bl. equitum vor oct. H. Ld. ω. fehlt Mp. p. VB. ²⁹⁾ Mp. Ld. p. captis Hss. ³⁰⁾ Mp. p. ω bl. cum a. iaculatoricus H. α. cum a. iactatoribus Ld. ³¹⁾ Mp. Ld. p. bl. crass. Hss. ³²⁾ alt. triginta pedum p. ³³⁾ Mp. quadringentas H. Ld. bl. triginta ω. α. VB. quadringentas quadraginta p. ³⁴⁾ Mp. Ld. p. num. Hss. ³⁵⁾ Mp. VB. digitalium gr. Ld. H. α. ω. bl. ³⁶⁾ Mp. α. fehlt Hss. ³⁷⁾ H. Ld. p. bl. visere Mp. ω. α.

locis intereidi.¹⁾ Vineam quoque solidam auro argentoque²⁾ inter columnas pendentem
45 miratus sum. In qua folia aurea fuerunt racemique cristallini lychnicis interpositis³⁾
et distinguentibus smaragdis. Thalami quoque cubiliaque⁴⁾ omnia margaritis, unionibus
et carbunculis exornata⁵⁾ erant; fores quoque eburneae miri candoris fuerunt,⁶⁾ et
ebenina lacunaria nitebant, et testudinibus cupressinis,⁷⁾ quibus lavari in insigni loco
ut⁸⁾ in balnearibus erant soliti. Aureae quoque solidaeque⁹⁾ cum crateribus aureis
50 statuae et innumeri thesauri fores domus et parietes ornabant et¹⁰⁾ innumerabilia
avium genera variis coloribus oberrabant¹¹⁾ inter aureas platanos¹²⁾ unguibus
rostrisque inauratis cum¹³⁾ inauribus torquibusque margaritas et uniones gerentia. Multa
gemmea et crystallina ac electrina vasa, quae potaria fuerunt¹⁴⁾ ut sextarii mensura
alta,¹⁵⁾ multa aurea invenimus et raro¹⁶⁾ argentea.

55 Quibus in potestatem redactis interiorem Indiam perspicere cupiens cum universo ad¹⁷⁾
Caspiae portas perveneram¹⁸⁾ exercitu. Ubi cum fertilissimarum regionum admirarer
fecunditatem¹⁹⁾ quodam gaudio elatus²⁰⁾, quia digna cognoveram loca, quamquam
praedixerant nobis²¹⁾ incolae regionis ejus, ne in²²⁾ serpentes et rabida²³⁾ ferarum genera
incideremus, quae plurima in his²⁴⁾ vallibus et campis silvisque ac montibus habitabant
60 nemorum saxorumque²⁵⁾ latebris occultata. Sed ego, ut fugientem ex proelio regem²⁶⁾ Porum
primum adsequeretur, antequam in desertas abiret orbis terrarum solitudines, compendiosa
magis²⁷⁾ quam tuta itinera eligere malui. Acceptis igitur centum quinquaginta ducibus, qui
brevitates itinerum noverant, mense Augusto per ferventes sole arenas et egentia humoris
loca profectus sum pollicitus his praemia, qui nos periti²⁸⁾ regionum ducebant per²⁹⁾ ignota
65 Indiae loca, si me cum incolumi exercitu in Bactriacem³⁰⁾ perduxissent penitusque ad
abditos Seres,³¹⁾ quae gens³²⁾ foliis arborum decerpando lanuginem ex silvestri vellere
vestes³³⁾ detexunt. Sed illi maiorem hosti quam mihi favorem accomodantes efficere
pergebant,³⁴⁾ ut nos in exitiabilia loca³⁵⁾ serpentium et rabida³⁶⁾ ferarum beluarumque³⁷⁾

¹⁾ a reliquis locis intereido. p. ²⁾ Mp. H. Ld. bl. sarmentoque ω. α. p. VB. ³⁾ überall verderbt! et lignis interpositis Mp. r. cristallinis ligis erant interpositi Ld. cristallini ligis erant interpositi H. r. cristallini et ignitis erant interpositi p. quae et lichinis e. i. α. et lychnites erant interpositi bl. Kuebler vermutet r. cr. qui et lychnidibus e. i. Zu lesen: et lychnicis (lychnitibus) interpositis et d. sm? ⁴⁾ Ld. p. bl. atque accubitalia Mp. ⁵⁾ Mp. H. p. bl. ornata ω. α. VB. fehlt Ld. ⁶⁾ fehlt H. p. ⁷⁾ Mp. Ld. bl. VB. cypresseis ω. α. ⁸⁾ Coni. et Hss. et in quibus lavari erant soliti balnearibus bl. ⁹⁾ Mp. Ld. solidae Hss. ¹⁰⁾ überall verderbt! nach p. ornabant et fehlt Mp. verstümmelt H. Ld. ¹¹⁾ Mp. p. VB. ¹²⁾ Mp. H. bl. plantas p. Forinsice domus parietes inn. gemmarum genera variis coloribus. Oberrabant in aula palatii avium diversa genera VB. ¹³⁾ Mp. p. pro Hss. tum in auribus tegminibusque p. ¹⁴⁾ ac el. vasa fehlt Mp. α. ω. VB. cr. electrinaque vasa potatoria Ld. H. p. ¹⁵⁾ nur Mp. et sextariola Ld. ω. α. VB. bl. sextaria p. vgl. übrigens Ausfeld, gr. Alex. S. 90 zu dieser Stelle. ¹⁶⁾ Mp. VB. bl. rara Hss. ¹⁷⁾ nur Mp. ¹⁸⁾ pervenimus Ld. ¹⁹⁾ Mp. H. felicitatem Ld. ω. α. p. ²⁰⁾ Mp. p. quodam gaudio digna c. l. H. quondam g. d. c. l. Ld. quaedam g. d. c. l. ω. α. bl. ²¹⁾ Mp. Ld. H. p. praedixerunt nobis α. ²²⁾ Mp. p. α. bl. fehlt H. Ld. ω. ²³⁾ rapida Mp. Ld. rabidarum p. ²⁴⁾ Mp. p. bl. in iis H. fehlt Ld. in illis ω. α. ²⁵⁾ Ld. H. p. ac s. Mp. α. bl. aut s. ω. ²⁶⁾ fehlt Ld. p. α. bl. f. ea pugna Porum Ld. ²⁷⁾ Ld. p. bl. comp. qu. t. it. magis. H. tam compendiosa quam. α. compendia magis qu. t. it. eligere curavi Mp. ²⁸⁾ per iter Mp. ²⁹⁾ H. Ld. bl. in Mp. p. ³⁰⁾ Ld. p. α. bactriacem Mp. H. ³¹⁾ nach p. ad fehlt Mp. ³²⁾ Mp. H. Ld. p. bl. quod genus hominum ω. ³³⁾ fehlt Mp. ³⁴⁾ Ld. H. bl. perficere p. ω. α. eff. volebant et pergebant, ut p. per fidem promittebant pergebantque Mp. ³⁵⁾ nur Mp. ³⁶⁾ rapida Mp. Ld. ³⁷⁾ Mp. H. Ld. p. umgestellt ω. α.

genera ignaros regionum ducerent,¹⁾ quod illos excogitasse²⁾ ex ipsis experimentis patebat. Tum ego cernens ex parte mea id accidisse, qui³⁾ utilia consilia spreveram amicorum pariter⁴⁾ 70 et Caspiorum hominum, qui praedixerant⁵⁾ mihi, ne ita festinarem vincere, ut mihi⁶⁾ nullo dolo⁷⁾ interveniente adimenda esset⁸⁾ victoria, imperavi militibus omnibus,⁹⁾ ut armis induti agmen sequerentur, praeterea quia,¹⁰⁾ cum auri ex rapina margaritarumque non parvam secum praedam veherent,¹¹⁾ timendum esset,¹²⁾ ne occulto¹³⁾ hostes sua ablaturi victoribus insidiarentur. Et sane¹⁴⁾ ita miles locupletatus¹⁵⁾ erat, ut vix ferre pondus auri posset. 75 Accedebat quoque armorum non parva gravitas, quae ego omnia¹⁶⁾ aureis incluseram laminis. Ita totum agmen meo¹⁷⁾ veluti sidere aut¹⁸⁾ fulgore clarum radiantibus auro insignibusque sequebatur¹⁹⁾ cum signis et vexillis. Eratque inter varietates spectaculum in conspiciendo tali exercitu,²⁰⁾ quia ornatu pariter ac viribus inter ceteras²¹⁾ gentes eminebat. Ego quoque²²⁾ respiciens felicitatem meam insigni numero iuventutis immenso reficiebar²³⁾ gaudio. Sed ut 80 aliquid plerumque in secundis rebus fortuna obstreperit, accidit nobis siti laborare. Quam cum iam vix sustineremus, Zephyrus²⁴⁾ miles noster²⁵⁾ inventam mihi in lapide concavo aquam galea protulit aurea²⁶⁾ ipse sitiens, qui²⁷⁾ magis animae meae quam vitae suae consulebat. Quam ego vocato²⁸⁾ exercitu palam effudi, ne me bibente magis²⁹⁾ sitire miles inciperet, collaudataque³⁰⁾ Zephyri erga me benevolentia dignis eum muneribus ornavi.³¹⁾ 85 Quae res cum animaequiores³²⁾ fecisset exercitum, coeptum³³⁾ iter agere institui. — Nec longe mihi post³⁴⁾ in desertis locis flumen apparuit, cuius ripas³⁵⁾ pedum sexagenorum³⁶⁾ arundo vestiebat, pinorum abietumque robora vincens grossitudine;³⁷⁾ qua Indi materia³⁸⁾ ad construenda³⁹⁾ aedificia utebantur. Tum ego quoniam quadrupedia et exercitus sitiebant, continuo iussi castra poni⁴⁰⁾ a metatoribus. Quae dum ponuntur ipse sitim levare 90 cupiens amariorem elleboro fluminis aquam gustavi, quam neque homo bibere neque ulla pecudum⁴¹⁾ haurire sine tormento potuit.⁴²⁾ Angebar autem magis pro mutis⁴³⁾ animalibus quam pro nostra necessitate durabiliorem hominem cunctis in rebus cognoscens quam pecudem. Quippe mecum erant,⁴⁴⁾ qui aurum vehebant, elephantas⁴⁵⁾ ingentis magnitudinis admodum mille, quadrigae quadringentae equorum omnes falcatae, bigae⁴⁶⁾ mille ducentae,⁴⁷⁾ equitum⁴⁸⁾ 95 turmae viginti⁴⁹⁾ milia, peditum ducenta⁵⁰⁾ quinquaginta⁵¹⁾ milia, mulorum⁵²⁾ castrensium

ad subvehenda arma et sarcinas¹⁾ militum circiter duo milia, asinorum,²⁾ camelorum, dromedum,³⁾ boum duo milia, qui frumenta⁴⁾ vehebant, et armentorum ad usus⁵⁾ carnis cotidiana ingens numerus sequebatur. Ceterum in equis et mulis et camelis et elephantis aurea quoque frena; luxus non parum nobis permiserat⁶⁾ victoria.⁷⁾ Sed tunc inspectata 100 aqua⁸⁾ pecora vix se sustinere⁹⁾ poterant. Milites quoque¹⁰⁾ nunc¹¹⁾ ferramenta lambendo,¹²⁾ nunc oleum gustando diram sic¹³⁾ aliquo modo differre¹⁴⁾ sitim conabantur. Vidimus etiam plerosque pudore amisso suam ipsam urinam vexatos ultimis necessitatibus haurientes. Quae res dupliciter me torsit. Primo de statu exercitus magis quam de proprio 105 meo sollicitus fui¹⁵⁾ periculo. Iussi tamen, ut armati sequerentur agmen legemque indixi¹⁶⁾ me in eum animadversurum,¹⁷⁾ qui non legitimis indutus¹⁸⁾ insignibus in acie deprehensus esset. Quod ipsi quoque mirabantur, quod ita ubi nullus appareret hostis, necesse esset in tanta siti armatos ingredi. Sed ego sciebam per bestiosa serpentiosaque¹⁹⁾ loca nobis iter esse, ac ne ut²⁰⁾ imprudentes circumveniremur et ne inopinato periculo verberaremur, metuebam.²¹⁾ 110 — Ripam igitur fluminis sequentes hora diei nona²²⁾ ad oppidum pervenimus, quod in medio amne in insula ex his arundinibus, quas paulo ante descripsimus, erat aedificatum. Tum paucos²³⁾ Indorum seminudos notavimus homines, qui visis nobis continuo intra tectorum suorum culmina delituerunt.²⁴⁾ Quorum ego praesentiam desiderans,²⁵⁾ ut dulcem ignaris nobis²⁶⁾ aquam demonstrarent, apparente nullo paucas inici²⁷⁾ in civitatem²⁸⁾ sagittas imperavi, ut si 115 voluntate sua²⁹⁾ nollent procedere,³⁰⁾ bellico coacti metu³¹⁾ exhiberentur. Tanto³²⁾ magis cunctis propter timorem abditis³³⁾ diu apparente nemine ducentos³⁴⁾ ex Macedonibus levibus armis³⁵⁾ misi per amnem nataturos. Jamque quartam partem fluminis enataverant,³⁶⁾ cum horrida³⁷⁾ res visu³⁸⁾ subito nobis conspecta est. Maiores elephantorum corporibus hippopotami³⁹⁾ inter profundos aquarum⁴⁰⁾ emersi apparuerunt⁴¹⁾ gurgites raptosque in verticem⁴²⁾ crudeli 120 poena viros flentibus nobis absumpserunt.⁴³⁾ Iratus tunc⁴⁴⁾ ego ducibus, qui nos in insidias deduxerant,⁴⁵⁾ iubeo ex centum quinquaginta centum⁴⁶⁾ in flumen proici.⁴⁷⁾ Quibus propulsis natantibusque⁴⁸⁾ invitati⁴⁹⁾ rursus hippopotami dignos iusta⁵⁰⁾ poena eos⁵¹⁾ affecere, sed maior decemuplicato⁵²⁾ numerus beluarum quam prius affuit. Ad spem subinde⁵³⁾ contin-

¹⁾ inducerent *H. Ld. ω. α. bl.* ²⁾ *Mp. C. P. α. cogitasse H. p. bl.* ³⁾ quia *p.* ⁴⁾ fehlt *Mp.* ⁵⁾ *Ld. p. bl. praedixerunt Mp. ω. α.* ⁶⁾ fehlt *Mp.* ⁷⁾ *Mp. Ld. H. p. ne mihi ullo modo i. dolo. α. ut nullo modo i. dolo bl.* ⁸⁾ adempta esset *H. p.* ⁹⁾ m. meis *Mp.* ¹⁰⁾ aus *Mp. quoniam H. propterea quod auri Ld.* ¹¹⁾ *Ld. p. bl. secum fehlt ω. α. secum multitudinem traherent Mp.* ¹²⁾ et t. e. *Mp. ω.* ¹³⁾ occulte *H. p. C. P.* ¹⁴⁾ fehlt *Mp.* ¹⁵⁾ *Mp. H. Ld. p. locuples ω. α.* ¹⁶⁾ *H. Ld. p. quia Mp. quia omnes ω. α. bl.* ¹⁷⁾ nach *bl. in uno Mp. agmen me H. Ld. in eo ω. α. p.* ¹⁸⁾ ac. f. *Mp. p.* ¹⁹⁾ insignibus sequebantur *ω. α.* ²⁰⁾ *Mp. ω. α. talem exercitum H. Ld. p.* ²¹⁾ *Mp. Ld. p. α. bl. veteres bei Kuebler. 22) certe alle Hss.* ²³⁾ *Mp. p. aff. H. Ld. ω. α. bl.* ²⁴⁾ Severus *H. Ld. p.* ²⁵⁾ nur *Mp.* ²⁶⁾ *Mp. H. Ld. p. VB. aurea fehlt ω. α.* ²⁷⁾ *Mp. α. bl. fehlt ω. animaeque meae magis Ld.* ²⁸⁾ conv. *ω. α. bl. VB.* ²⁹⁾ *Mp. Ld. H. p. α. fehlt ω.* ³⁰⁾ collaudansque *H. Ld.* ³¹⁾ honoravi *H.* ³²⁾ animo aequ. *p. quietiorem Ld. α. in me aequ. bl.* ³³⁾ tum iam vor c. *ω. agere (peragere ω.) fehlt p. α. Ld.* ³⁴⁾ fehlt *Hss.* ³⁵⁾ ripam *ω.* ³⁶⁾ sexagenum *ω. α.* ³⁷⁾ in gr. *Mp. in fehlt H. Ld. p. bl.* ³⁸⁾ m. mira *p.* ³⁹⁾ *Mp. constituenda H. p. conficienda ω. bl.* ⁴⁰⁾ *Mp. H. Ld. α. p. bl. componi ω.* ⁴¹⁾ *Mp. α. bl. u. pecorum ω. ullum pecus Ld. p.* ⁴²⁾ posset *Mp. ω.* ⁴³⁾ multis *Ld. bl.* ⁴⁴⁾ m. e. fehlt *H. p.* ⁴⁵⁾ elephantis *H. p.* ⁴⁶⁾ b. vero *H. p. m. d. fehlt Mp.* ⁴⁷⁾ *H. Ld. p. fehlt Mp.* ⁴⁸⁾ item e. *Mp.* ⁴⁹⁾ triginta *ω. α. bl. VB.* ⁵⁰⁾ trecenta *ω. α. VB.* ⁵¹⁾ septuaginta *p. qu. duo m. H. Ld.* ⁵²⁾ sub armis m. *H. Ld.*

¹⁾ *Mp. bl. ad s. m. vehendas p. ad saumas et s. m. s. VB.* ²⁾ nur *Mp.* ³⁾ dromedariorum *p. VB. dromedarum Ld. dr. et bubalorum subiugaliumque boum p.* ⁴⁾ frumentum *ω.* ⁵⁾ usum *Ld. H. p. ω. bl. usus cotidianos VB.* ⁶⁾ prom. *Mp. Ld.* ⁷⁾ *V. bl. victoriarum Hss.* ⁸⁾ nach *Ld. V. inasperata illis quia p. Mp. inasperata illa p. ω. α. H. inexplorata ipsa p. p.* ⁹⁾ continere *Mp. p. H. ω. α.* ¹⁰⁾ quidem *Ld.* ¹¹⁾ fehlt *Mp. α.* ¹²⁾ lambiendo *ω. α.* ¹³⁾ fehlt *H. p.* ¹⁴⁾ Glosse: vel auferre. *Ld. p.* ¹⁵⁾ *H. Ld. p. fehlt Mp. ω. α.* ¹⁶⁾ Legem dixi *Ld. p.* ¹⁷⁾ *Mp. H. Ld. p. bl. arma versurum ω.* ¹⁸⁾ inductus bei Kuebler wohl Druckfehler! ¹⁹⁾ serpentinaeque *Mp. bl. loca fehlt Mp.* ²⁰⁾ nur *Mp. i. e., ne opposito periculo frangeremur ac ne impr. c. nec in. p. feriremur. H. Ld. p.* ²¹⁾ aus *bl. fehlt Mp. Ld. H. p. ω. α. ideo haec imperavi C. P.* ²²⁾ circiter ad horam diei octavam *H. Ld. p.* ²³⁾ Paucosque *H. Ld.* ²⁴⁾ dilatuerunt *α.* ²⁵⁾ videre d. *H. Ld.* ²⁶⁾ fehlt *Mp. H. Ld. p.* ²⁷⁾ *Mp. deici Ld. H. eicere p.* ²⁸⁾ fehlt *Mp.* ²⁹⁾ voluntarie *Mp.* ³⁰⁾ ex ea nur *C.* ³¹⁾ *Mp. H. bl. acti Ld. metu belli accepto p.* ³²⁾ *Mp. H. Ld. p. quanto ω. α.* ³³⁾ *Mp. H. Ld. p. bl. cuncti abditis ω. α.* ³⁴⁾ d. milites *Ld. H. p. VB.* ³⁵⁾ cum l. a. *Mp.* ³⁶⁾ nat. *H. Ld. p.* ³⁷⁾ horrenda *H. Ld. p. humida ω. α.* ³⁸⁾ visa *ω. α.* ³⁹⁾ ypotami *Mp.* ⁴⁰⁾ fehlt *Mp.* ⁴¹⁾ fehlt *Mp. ruerunt p.* ⁴²⁾ in vortice *Ld.* ⁴³⁾ absorpserunt *bl. VB.* ⁴⁴⁾ tum *Ld. ω. α.* ⁴⁵⁾ *H. Ld. bl. deduxerunt Mp. deducebant p. perduxerant ω. α.* ⁴⁶⁾ ex his qu. c. *Ld. p.* ⁴⁷⁾ *Mp. VB. mitti Hss.* ⁴⁸⁾ quos propulsos natantesque *bl.* ⁴⁹⁾ nur *Mp. invicti Hss. praedicti P.* ⁵⁰⁾ digna iustaque *p. ω. α. bl.* ⁵¹⁾ fehlt *H. Ld. p.* ⁵²⁾ explicatus *H. Ld. p.* ⁵³⁾ inde *Ld. H. p.*

gentis cibi ubi cum¹⁾ apparerent, veluti formicibus flumen effervere videres.²⁾ Et ne qua³⁾ noctu cum aquarum⁴⁾ prodigiis bella gereremus, iussi dato signo buccinae⁵⁾ 125 ad iter militem⁶⁾ aptari. Quid enim manere in tali nobis sitientibus proderat loco? — Igitur ab hora diei decima cum ad undecimam horam⁷⁾ iter fecissemus, vidimus homines per medium amnem factis ex arundine⁸⁾ rotundis praetervehi naviculis. Quos cum dulcis aquae percunctaremur locum⁹⁾ sua lingua ubi inveniri posset, dixerunt ingens nos¹⁰⁾ dulcissimae aquae stagnum inventuros, quo et ipsi nos quinquaginta itinerum duces erant 130 deducturi. Et quoniam facta sunt nobis tot instantia perpeti mala, nocte tota ambulavimus siti et onere armorum afflicti.¹¹⁾ Quibus necessitatibus illa quoque adiciebantur incommoda, quod tota nocte incursantibus leonibus ursisque et tigrilibus¹²⁾ pardisque ac lincibus pariter resistebamus, quae genera ferarum promiscua nobis in silvis occurrebant. Tandem ad horam circiter octavam postero¹³⁾ die, cum iam fere¹⁴⁾ siti defecissemus, ad praedictum nobis 135 stagnum pervenimus, quod erat coronatum¹⁵⁾ vetustissima abundantique silva mille¹⁶⁾ passus patens. Tum¹⁷⁾ ego dulci¹⁸⁾ potata aqua gaudio alacer et iumenta¹⁹⁾ cum exercitu refeci. Moxque²⁰⁾ cum lassa quadrupedia militum²¹⁾ refecissem otio,²²⁾ castra in longum viginti quinque²³⁾ stadia totidemque in latum collocari²⁴⁾ iussi. Quibus celeriter erectis iubeo caedi nemus, ut facilior aquatoribus esset accessus ad stagnum,²⁵⁾ quod unicum in illis 140 regionibus erat. Igitur inter ipsa tentoria aggerebantur²⁶⁾ impedimenta et elephantum in media castrorum parte collocabantur, ut aptius contineri possent, si quis nocturnus casus pavorve oriretur tumultusque²⁷⁾ aliquis novus, cum iam²⁸⁾ mille quingenti extrinsecus ignes essent accensi sufficiente silva quantum vellemus. — Deinde testante buccina²⁹⁾ cibum et³⁰⁾ ipse cepi et militibus capere imperavi accensis lampadibus³¹⁾ aureis³²⁾ admodum 145 duodecim milibus, cum ad primos lunae radiantis³³⁾ ortus subito arrectis³⁴⁾ caudarum aculeis a pascualibus Indici³⁵⁾ scorpiones consuetam petentes aquationem ad castra innumeri confluerunt, utrum³⁶⁾ tumultu acciti nostro an siti incertum erat, indeque ad nocendum promptissima haec prodigia insecuta est³⁷⁾ immensa vis cerastarum humidorumque³⁸⁾ serpentium variis distincta coloribus. Nam quaedam rubentibus squamis erant, quaedam nigri 150 et candidi coloris, quaedam auri fulgori³⁹⁾ consimiles inspiciebantur. Sibilabat tota regio

¹⁾ *Mp. Ld. p.* lies: contingendi (Kuebler). ²⁾ überall verderbt! aus *Mp.* veluti formicae efferbuere *H. Ld.* veluti formicis flumen visum est fervere *bl.* veluti famelici se exhibuere *p.* lies: fornacibus? ³⁾ fehlt *Mp. p. bl.* ⁴⁾ beluarum *Mp.* ⁵⁾ tubicino *Mp. ω.* tubicinio *α. bl.* ⁶⁾ milites *Mp. ω.* ⁷⁾ usque ad u. cum i. f. *H. Ld.* ⁸⁾ ex arundinibus *Mp. α. ω.* ⁹⁾ *Mp. bl.* dulces aquas *H. Ld. p.* ¹⁰⁾ *Mp. Ld. H. p. bl. α. d.* se i. nobis *ω.* ¹¹⁾ *Mp. C. P.* conflicti *ω.* confecti *H. Ld. p. bl.* ¹²⁾ tygribus *Mp. p.* ¹³⁾ postera bei Kuebler. ¹⁴⁾ paene *p.* ¹⁵⁾ *Mp. eor. v.* circumdatumque hab. s. *H. Ld.* ¹⁶⁾ m. tantum *ω. m.* tum *Ld. m.* tamen *H.* ¹⁷⁾ cum *ω.* cum ergo ego *H. Ld.* ¹⁸⁾ fehlt *ω. bl.* ¹⁹⁾ pecora et impedimenta. *H. Ld. p. ω.* ²⁰⁾ *Mp. p.* Cum — c. ex. pariter et lassa qu. m. refecissem *H. Ld.* ²¹⁾ et militem *p.* ²²⁾ metiri *H. Ld.* mitti *p.* ²³⁾ v. duo *H. Ld. p.* ²⁴⁾ collocare *ω. α. bl.* ²⁵⁾ flumen *H. Ld.* ²⁶⁾ *H. Ld. p.* aggregabantur *ω. α. bl.* aggrediebantur *Mp.* ²⁷⁾ aus *H. p.* noctu o. pavor tumultusque *Ld.* nocturno tempore o. tumultus pavorque *Mp. α.* ²⁸⁾ fehlt *Mp. ω. α.* ²⁹⁾ *Ld. p.* instante *Mp.* Hora deinde undecima t. b. *ω. α. bl.* ³⁰⁾ fehlt *Mp. ω. α. bl.* ³¹⁾ lychnis *ω.* lignis *VB.* ³²⁾ fehlt *α.* ³³⁾ *Mp. p. bl.* erectis *Ld. H. ω. α.* ³⁴⁾ radiantes *H. ω. α.* ³⁵⁾ indicis *H. Ld. p.* ³⁶⁾ fehlt *H. p. bl.* ³⁷⁾ h. pr. i. e. fehlt *Mp.* confl. sed ad n. promptissimi erant *H.* (prompti sunt *p.*) confluxere h. pr. i. e. *Ld.* ac si ad n. pr. sunt h. pr. i. e. *ω.* ³⁸⁾ lies: hammodytarum cf. Ausfeld, gr. Al., S. 91. Vgl. ammodytæ Valer. III 19. ³⁹⁾ fulgori *H. Ld.* coloris *α.* colore *VB.*

non parvum nobis inferentes¹⁾ metum. Sed frontem castrorum densare clipeis feceram²⁾ et in manibus longas habebamus hastas, quarum acutissimis spiculis malas pestes configebamus et ignibus plures aliquando necabamus. Quae res nos prope duas horas³⁾ in 155 eo opere sollicitos tenuit potaque⁴⁾ aqua minores abire coeperunt serpentes, maiores cum ingenti nostro gaudio latebras petierunt.⁵⁾

Tum⁶⁾ ad horam noctis tertiam aliquam nobis sperantibus requiem binorum ternorumque capitum cristati serpentes Indici venerunt⁷⁾ columnarum grossitudine,⁸⁾ aliquanto proceriores;⁹⁾ ad potandam aquam ex vicinis montium speluncis processere oribus squamisque suis 160 humum atterentes, quorum pectora erecta¹⁰⁾ cum trisuleis linguis fauces exserebant,¹¹⁾ scintillantibus oculis veneno,¹²⁾ quorum quoque halitus erat pestifer. Cum his hora amplius¹³⁾ una debellati sumus.¹⁴⁾ Amisiss¹⁵⁾ triginta servis et viginti militibus orabam¹⁶⁾ Macedones, ne adversis casibus cederent neve deficerent animo in periculis,¹⁷⁾ quamquam et ipsorum dura esset patientia.¹⁸⁾ Omnes se offerebant¹⁹⁾ operi. Post 165 discessum autem serpentium²⁰⁾ cancri immodicae multitudinis crocodillorum²¹⁾ pellibus connecti ad castra venerunt. Quae prodigia duritia thoracis²²⁾ ferrum respuebant; multa ignibus usta sunt,²³⁾ multa se in stagnum receperunt.²⁴⁾ — Iam nos vigiliis inquietos quinta noctis hora buccina monebat ad²⁵⁾ quiescendum. Sed affuere albi leones taurorum magnis comparandi corporibus.²⁶⁾ Cum ingenti murmure, concussis cervicibus, stantibus alte iubis in 170 modum fulminum erectisque²⁷⁾ in nos impetum faciunt exceptique venabulis.²⁸⁾ Tantis repentinus oriebatur tumultus cumulate caeca nocte. Nec minus apri ingentis formae setis²⁹⁾ veluti vallo horrentibus metuendi, mixti maculosis lyncibus tigribusque et horribilibus etiam³⁰⁾ pantheris miscebant³¹⁾ proelia, nulli iam pesti comparandi.³²⁾ Sed et vesperilionum vis ingens columbis corpore³³⁾ aequales in ora vultusque nostros inferebantur. 175 Habebant autem³⁴⁾ dentes in morem hominum, quibus artus militum violabant. — Una praeterea novi generis bestia maior³⁵⁾ elephantum comparuit tribus in fronte armata cornibus, quam Indi appellare odontotyrannum³⁶⁾ soliti sunt equo simile caput gerentem³⁷⁾ atrii coloris. Haec³⁸⁾ potata aqua intuens castra in nos subito impetum dedit nec ignis oppositis tardatur ardoribus.³⁹⁾ Ad quam sustinendam cum opposuissem Macedonum manum triginta sex 180 occidit, quinquaginta quinque⁴⁰⁾ calcatos inutiles fecit vixque ipsa defixa venabulis occubuit.⁴¹⁾ — Ante lucanum deinde tempus nyctalopeces⁴²⁾ venere candido respersi⁴³⁾

¹⁾ inferens *bl.* ²⁾ *Mp.* densabamus cl. *H. Ld. p.* densaveram *ω. α.* ³⁾ duabus horis *Mp.* ⁴⁾ *Mp. α.* potata *Ld. H. ω.* pota *p.* ⁵⁾ petiere *Mp.* ⁶⁾ *p. V.* cum *Hss.* ⁷⁾ fehlt *H. Ld.* ⁸⁾ *Mp. p. Ld.* crass. consimiles *ω. α.* ⁹⁾ pariores *Mp.* maiores *p.* ¹⁰⁾ erecta et *ω. α.* ¹¹⁾ *H. Ld.* exercebant *p.* excitabant *Mp.* exsertabant *ω. α.* ¹²⁾ venerunt *Mp.* ¹³⁾ *Mp. ω.* nona *H. Ld. p.* ¹⁴⁾ *Mp. ω. α.* debellavimus *H. Ld. bl.* ¹⁵⁾ amisiss¹⁵⁾ *Mp. ω. α.* ¹⁶⁾ orabamque *Mp. ω. α.* ¹⁷⁾ *Mp. α. p. bl.* fehlt *H. ω.* ¹⁸⁾ paenitentia *α.* ¹⁹⁾ aus *P.* afficiebant *Mp. H.* efficiebant *p.* officiebant *ω. α.* ²⁰⁾ *Mp. ω.* post serpentes cancri *H. p.* ²¹⁾ cocodrillorum *Mp.* ²²⁾ *Mp. C. P.* pr. testudinata toracataque *p.* th. risate f. r. *Mp.* ²³⁾ Coni. fehlt *Hss.* ²⁴⁾ multa — rec. fehlt *H.* usta se in st. iecerunt *p.* ²⁵⁾ fehlt *Mp. p.* ²⁶⁾ c. magnitudinibus *H. Ld.* ²⁷⁾ nur *Mp.* (Glosse!) ²⁸⁾ exceptisque *Mp.* exceptique ruunt v. *ω. α.* ²⁹⁾ *Mp.* (allein richtig). iactis dentibus *Ld. p. C.* ictu *α.* acutis dentibus Coni. von Kuebler. ³⁰⁾ nur *Mp.* ³¹⁾ *Mp. H. Ld.* miscebantur *Hss.* ³²⁾ richtig *Mp.* ³³⁾ *Mp. ω.* columbinis corporibus *H. Ld. p.* ³⁴⁾ *Mp. ω.* inf. habentes *H. Ld. p.* ³⁵⁾ minor *p.* ³⁶⁾ odontotyrannum *Mp.* dentem tyrannum *Ld. p.* ³⁷⁾ gerens *H. Ld. p.* ³⁸⁾ *Mp. H. Ld. p. bl.* ³⁹⁾ *Mp. ω. α.* nec ignium compositis t. a. *H. Ld. p.* ⁴⁰⁾ *Mp.* qu. duos *H. Ld. p.* ⁴¹⁾ def. est v. *H.* ipsis def. e. v. *Ld.* ipsis militum def. v. extincta est *p.* ⁴²⁾ nach Val. III 21. oblique de caelo pestes *Mp.* quaedam animalia celopestes *H. Ld.* a caelo *p. p.* ⁴³⁾ nach C. P. versi *Mp. H. Ld. α. bl.* visae *p.*

colore in modum zonarum.¹⁾ Cum quibus mures Indici in castra pergebant²⁾ vulpibus similes. Quorum morsibus³⁾ vulnerata quadrupedia statim expirabant, hominibus autem idem⁴⁾ morsus non usque ad interitum nocebant. — Appropinquante luce nocticoraces⁵⁾ venere, aves vulturibus corporibus similes, quos immanitate superabant,⁶⁾ colore fulvo,⁷⁾ rostro 185 et pedibus nigris. Totam stagni complevere ripam non nobis perniciem ferentes,⁸⁾ sed solitos pisces cum ungulis extrahebant insumebantque.⁹⁾ Quas nos aves neque fugare¹⁰⁾ neque abigere¹¹⁾ ausi eramus, consiccatis¹²⁾ unguibus de conspectu nostro abihere. Tum ego locorum demonstratores, qui nos semper in insidias deducebant,¹³⁾ pessime meritos crurifragio¹⁴⁾ puniri iussi, ut nocte vivi spirantesque¹⁵⁾ a serpentibus consumerentur, ut nos con- 190 sumi¹⁶⁾ voluerant.¹⁷⁾ Manus quoque eis confringi¹⁸⁾ imperavi, ut meritis pro factis suis uterentur suppliciis.¹⁹⁾ — Habita deinde²⁰⁾ contione, ut fortes milites essent neve adversis ut feminae casibus afficerentur,²¹⁾ castra cum²²⁾ concentu buccinarum²³⁾ repente amoveri et ad Nothi venti spiracula tendi iussi.²⁴⁾ Ubi a collectis barbarorum Indorumque viribus nova conspirari cognoveram bella.²⁵⁾ Et militibus meis ingentes erant animi, quibus 195 et census victoriarum²⁶⁾ suppeditabat et felicitas. Relictis ergo²⁷⁾ periculosissimis²⁸⁾ locis montium²⁹⁾ vix tandem munitum³⁰⁾ iter calcavimus et in loca Bactrianorum auro divitiisque opulenta³¹⁾ pervenimus. Benigneque³²⁾ excepti³³⁾ a commeantibus,³⁴⁾ cum Persarum confinio³⁵⁾ adiacerent agri, in reparando³⁶⁾ bello castra per triginta dies³⁷⁾ statui otio. Facto mox quatuor³⁸⁾ dierum itinere³⁹⁾ pervenimus eo, ubi Porus cum collecto exercitu con- 200 sederat⁴⁰⁾ magis propriae deditio⁴¹⁾ quam proelio. Nam et commeatus⁴²⁾ nobis palam non ut hosti⁴³⁾ dedit potestatem cupidusque⁴⁴⁾ me nosse milites⁴⁵⁾ meos subinde commeantes interrogabat, ubi ego essem vel quid ego agerem.⁴⁶⁾ Qui cum incerta responderent, ipse auditis eius interrogationibus — omnia enim mihi regi magno Macedonum referebant⁴⁷⁾ — sumpto militari habitu depositoque⁴⁸⁾ meo cultu⁴⁹⁾ perveni in castra vinum et carnem 205 quidem empturus.⁵⁰⁾ Casuque Porus sciscitans me interrogabat,⁵¹⁾ quid faceret Alexander aut cuius esset aetatis. Quem eludens⁵²⁾ mendacio temporis „Tanquam homo senior“, inquam, „dux noster in tabernaculo accenso igni se calefaciat.“⁵³⁾ Tum ille gaudio alacer,

¹⁾ ranarum *H. p.* ²⁾ veniebant *Mp.* ³⁾ *bl.* morsu *Hss.* ⁴⁾ *Mp. H. Ld. p. α. bl.* nocebat *p. VB.* ⁵⁾ niticoraces *Mp.* ⁶⁾ *Mp. v. sim.* sed corporum *i. H. Ld. p.* ⁷⁾ *c. divini f. ω. cf. Ausfeld, gr. Al., S. 92* (vermutet: colore de vino fulvo = *οἰνόχρωτες*). ⁸⁾ *Mp. H. Ld. bl. ω.* ⁹⁾ *Mp. p. bl.* fehlt *H. Ld.* ¹⁰⁾ fugere *ω. α.* ¹¹⁾ fehlt *H. Ld.* ¹²⁾ *bl.* cum *s. Mp. p. ω. α. cunctae vero sicc. un. H. Ld.* ¹³⁾ ducebant *Mp.* ¹⁴⁾ naufragio (!) *Mp.* ¹⁵⁾ fehlt *Mp.* ¹⁶⁾ consumere *H. Ld. p.* ¹⁷⁾ *Mp. ω. α.* ¹⁸⁾ constringi *Ld.* ¹⁹⁾ *Mp. bl. α. merito — ut. supplicio Ld. p.* ²⁰⁾ denique *Mp.* ²¹⁾ *Mp. α. bl.* deficerent *H. Ld.* cederent *p.* ²²⁾ nur *Mp.* ²³⁾ *Mp. H. Ld. p. bl.* ²⁴⁾ rep. ad *n. v. sp. tetendi H. Ld. p.* ²⁵⁾ viris *H. Ld. p.* Ubi coll. *b. J. vires n. conspirantes b. cognovimus Mp. (copiis bl.).* ²⁶⁾ *Mp. H. Ld. bl.* sensus *v. p. qu. accensus v. α.* ²⁷⁾ fehlt *H. Ld.* igitur *p.* ²⁸⁾ periculosissimis *H. Ld. p. invictisque l. bl.* ²⁹⁾ fehlt *H. Ld. p.* ³⁰⁾ *m. v. t. munitum Mp. bl.* ³¹⁾ *Mp. H. ω. p. α. bl. plena Ld.* ³²⁾ *Mp. Ld.* ³³⁾ *Mp. H. Ld. bl. accepti ω. α.* ³⁴⁾ benignisque exc. commeatibus *p. bl.* ³⁵⁾ nur *Mp. confinia adi. agro p. (et ager Ld.).* ³⁶⁾ *Mp. p. H. Ld. bl. α. praep. C.* ³⁷⁾ *Mp. ω. α. c. viginti dies st. H. Ld. p.* ³⁸⁾ septem *ω. α. bl.* ³⁹⁾ it. confecto bei Kuebler. ⁴⁰⁾ consedebat *Mp.* ⁴¹⁾ *Mp. bl. propriae (propere Ld.) deditio m. qu. pr. se commissurus H. Ld.* ⁴²⁾ *N. cum eramus (!) Mp. c. portus p.* ⁴³⁾ nur *Mp. hostis Hss.* ⁴⁴⁾ *Mp. H. Ld. p. bl.* ⁴⁵⁾ et *m. Mp. H. ω. α. fehlt Ld. p. bl.* ⁴⁶⁾ *Mp. p. quidve agerem H. Ld.* ⁴⁷⁾ *Mp. p. referebantur H. Ld.* ⁴⁸⁾ positoque *H. Ld. p.* ⁴⁹⁾ *c. m. solito ω. α. lies: dep. solito.* ⁵⁰⁾ *Mp. ut vini et carnis quidam emptor H. Ld. vini et carnis tanquam emptor p.* ⁵¹⁾ *Mp. Ld. p.* ⁵²⁾ *Mp. ludens H. p. ω. α.* ⁵³⁾ *Mp. H. Ld. calefacit p.*

quia¹⁾ cum decrepito sene esset proelium commissurus, cum esset ipse iuvenis, elatusque²⁾ 210 tumore „Quid³⁾ ergo?“ inquit, „non respicit⁴⁾ aetatem suam?“ Respondi uno id proposito^{4a)} ignorare me, quid faceret Alexander, cum essem gregarius ex Macedonico miles exercitu. Tunc ille⁵⁾ tradidit mihi minis⁶⁾ plenam epistolam, quam si regi Alexandro darem, pollicitus est praemium. Cui iurans⁷⁾ dixi futurum, ut in manus eius hae litterae pervenirent. Reversusque protinus⁸⁾ in castra, et antequam legerem et postquam legi epistolam,⁹⁾ cum¹⁰⁾ 215 magno risu dissolutus sum. Cuius tibi et matri meae sororibusque meis, ut superbiam inclinatamque barbari temeritatem mirareris,¹¹⁾ exemplar¹²⁾ misi. — Mox contuli me ad Indos. Victis¹³⁾ superatisque his ita¹⁴⁾ uti volebam, erepta armis Poro regna restitui. Qui, ut ei insperatus¹⁵⁾ honor datus¹⁶⁾ est, mihi thesauros suos manifestavit, quos tantos¹⁷⁾ esse ignorabam, ex quibus me et comites meos et universum ditavit exercitum; factusque 220 est amicus ex hoste Macedonibus. Ad Herculis Liberique trophaea me deduxit. In orientis autem¹⁸⁾ ultimis oris aurea utraque¹⁹⁾ constituta erant²⁰⁾ simulacra. Quae an solida essent, ego scire cupiens perforavi,²¹⁾ et ea ipsa²²⁾ cum vidissem solida, simili metallo complevi.²³⁾ Liberumque et Herculem deos caesis²⁴⁾ victimis complacavi. — Ultra deinde progressuri, si quid²⁵⁾ memorabile cerneremus, nihil praeter desertos ad oceanum campos 225 silvasque ac montes²⁶⁾ audivimus, in quibus elephanti et serpentes²⁷⁾ esse dicebantur. Pergebam tunc²⁸⁾ ad mare, volens²⁹⁾ si possem orbi³⁰⁾ terrarum circumfluum navigare³¹⁾ oceanum. Quem quoniam tenebrosum vadosumque mihi locorum incolae affirmabant quodque Herculis et Liberi ausus nemini esset temptandum, praestantissimorum deorum,³²⁾ tanto maiorem me ipsis volui videri,³³⁾ qui in patientia 230 immortalium³⁴⁾ sacra praeterirem vestigia. Quibus honoratis collaudatisque sinistram partem Indiae perscrutari constitui,³⁵⁾ ne quid mihi in ignotis subtraheretur locis, Poro rege³⁶⁾ non detrahente,³⁷⁾ ne abdita tegere videretur regni sui bona.³⁸⁾ — Palus erat sicca et canna³⁹⁾ abundans. Per quam dum transitum⁴⁰⁾ temptaremus, belua novi generis prosiluit,⁴¹⁾ quae serrato⁴²⁾ tergo, duo capita habens,⁴³⁾ alterum leoni⁴⁴⁾ simile, hippopotami pectore, 235 crocodillo gerens alterum simillimum,⁴⁵⁾ duris munitum dentibus, quod caput⁴⁶⁾ duos milites repentino occidit⁴⁷⁾ ictu. Quam ferreis vix unquam comminuimus malleis,⁴⁸⁾ quia^{48a)} hastis non valebamus⁴⁹⁾ transfigere. Admirati sumus diu⁵⁰⁾ novitatem eius.⁵¹⁾ — Pervenimus inde⁵²⁾ ad silvas Indorum ultimas. Ubi cum⁵³⁾ castra per quinquaginta in

¹⁾ quasi *Ld.* ²⁾ *Mp. Ld. p.* ³⁾ fehlt *Mp.* ⁴⁾ respiciens *α.* ^{4a)} lies: meo de prop.? ⁵⁾ fehlt *Mp. H. Ld. p.* Trad. ergo *m. bl. 6)* miles (!) *Mp.* ⁷⁾ *Mp. p. ω. α. bl. iuratus H. Ld.* ⁸⁾ fehlt *Mp. Ld. p.* ⁹⁾ fehlt *Mp.* ¹⁰⁾ *Mp.* ¹¹⁾ *Mp. p. miraturis bl.* ¹²⁾ *p. bl. exempla Hss.* ¹³⁾ Coni. insidias *Mp.* ab insidiis *v. p.* Mox cum Indis contuli manum *s. Ld. bl.* ¹⁴⁾ *Mp. Ld. p.* ¹⁵⁾ *Mp. Ld. p. insuperatus H.* ¹⁶⁾ donatus *Ld. p.* ¹⁷⁾ nur *Mp.* ¹⁸⁾ *Mp. H. Ld. p. bl.* ¹⁹⁾ utrorumque *Mp.* ²⁰⁾ *Mp. p. contruxerat Ld. constituerat H. ω. bl.* ²¹⁾ *Mp. p. omnia p. Ld.* ²²⁾ *Mp. id ipsum Hss.* lies etwa: foramina? ²³⁾ repl. *VB.* ²⁴⁾ nur *Mp. diectis H. p. directis Ld. deustis bl.* ²⁵⁾ *Mp. Ld. p.* ²⁶⁾ *Mp. Ld. p. bl.* ²⁷⁾ *Mp. Ld. H. p. inhabitare dicebantur α.* ²⁸⁾ *Mp. p. bl. tamen H. Ld. ω.* ²⁹⁾ *Mp. H. Ld. p.* ³⁰⁾ *Mp. Ld. H. bl.* ³¹⁾ circumnavigare *Mp. p.* ³²⁾ *p. quique Herculis et Libero ausus n. esse t. praestantissimorumque deorum Mp.* ³³⁾ Coni. velle *Mp. H. Ld. p.* ³⁴⁾ (überall verderbt!) aus *Mp. quam patientia mortalium p. quam in pat. mort. s. praeterire H. quanto pat. imm. α.* ³⁵⁾ *Mp. p. inst. H. Ld. bl. α. bl.* ³⁶⁾ *Mp. fehlt Hss.* ³⁷⁾ *Mp. ω. α. detractante H. p. bl.* ³⁸⁾ ne qua *a. celare v. H.* ³⁹⁾ ceno *Mp. Ld. p.* ⁴⁰⁾ cum transire *H. Ld.* ⁴¹⁾ *H. Ld. bl. pr. quae fehlt Mp. p.* ⁴²⁾ *Mp. Ld. VB. ferrato H. p.* ⁴³⁾ *Mp. H. Ld. p. fehlt ω.* ⁴⁴⁾ nur *Mp. leaenae H. Ld. lunae p. bl. ω.* ⁴⁵⁾ *Ld. p. simile uel ypotami cocodrilli alt. s. Mp.* ⁴⁶⁾ *Mp. H. Ld. p. (sicher Glosse!) 47)* *o. uno i. ω. α.* ⁴⁸⁾ iaculis *Mp.* ^{48a)} quam *Hss.* ⁴⁹⁾ valuimus *Mp.* ⁵⁰⁾ *Mp. Ld. H. p. satis diuque ω. bl.* ⁵¹⁾ fehlt mit Recht *ω.* ⁵²⁾ demum *Ld.* ⁵³⁾ dum *ω. α.*

longum stadia et in¹⁾ latum viginti fere collocassemus,²⁾ iuxta amnem Buemar³⁾ coeperamus velle epulari⁴⁾ pura sub nocte hora diei undecima, cum⁵⁾ subito pabulatores 240 lignatoresque exanimati omnes et⁶⁾ simul advenientes nuntiant,⁷⁾ ut celerius arma⁸⁾ caperemus: venire e silvis elephantorum immensos greges ad explenda⁹⁾ castra. Imperavi ergo Thessalicis equitibus,¹⁰⁾ ut ascenderent equos secumque tollerent sues, quorum grunitus timere bestias noveram, et occurrere quam¹¹⁾ primum elephantis¹²⁾ iussi. Deinde alios cum hastis armatos subsequi¹³⁾ equites et tubicines omnes adesse in prima acie¹⁴⁾ et¹⁵⁾ equis¹⁶⁾ 245 insidentes praecedere, pedestres¹⁷⁾ omnes remanere in castris. Ipse cum Poro rege et equitatu procedens¹⁸⁾ video¹⁹⁾ examina bestiarum in nos erectis promuscibus tendentia. Quarum²⁰⁾ terga nigra et candida et rubri coloris et varia quaedam erant. Hos Porus rex capi ab illis mihi ad usus²¹⁾ bellorum affirmabat facileque²²⁾ averti posse, si ab equitibus verberari sues non desisterent. Nec mora²³⁾ elephantis trepidantes conversi 250 sunt²⁴⁾ tam plures quam pugnae priores; saltus petere coeperunt²⁵⁾ buccinis hominum grunitionibusque²⁶⁾ suum²⁷⁾ attoniti. Quorum equites caedendo poplites admodum nongentos octoginta²⁸⁾ occiderunt,²⁹⁾ detractisque³⁰⁾ cornibus et³¹⁾ dentibus insigni³²⁾ onustus praeda in castra perveni. Iussi tunc pluteis³³⁾ et lorica³⁴⁾ vallum praecingi,³⁵⁾ ne quid iniuriae noctu³⁶⁾ elephantorum violentia ferarumque aliarum afferret. Nox quieta fuit usque 255 ad lucem.³⁷⁾ Refecti somno³⁸⁾ primo deinde aurorae diluculo³⁹⁾ in alias Indiae profecti sumus⁴⁰⁾ regiones. Iam⁴¹⁾ in campo patenti mulieres virosque pilosos in modum ferarum toto corpore nudos⁴²⁾ vidimus, pedum altos novem.⁴³⁾ Hos Indi Ichthyophagos⁴⁴⁾ appellant. Hi assueti fluminibus magis nec non et⁴⁵⁾ stagno quam terris erant, crudo pisce tantummodo et aquarum haustu viventes. Quos cum a dire⁴⁶⁾ vellemus vicinior,⁴⁷⁾ Ebigmariti⁴⁸⁾ 260 fluminis se immersere vorticibus.⁴⁹⁾ — Cynocephalis deinde ingentibus plena invenimus nemora, qui nos adlaccessere⁵⁰⁾ temptabant et eiectis sagittis⁵¹⁾ fugiebant. Iam deserta intransibilibus nobis loca erant, nihil dignum spectaculo⁵²⁾ ab Indis ultra superesse referebatur. — Igitur rursus ad occidentem⁵³⁾ signa converti imperavi, ut ex eo loco usque ad⁵⁴⁾ duodecim miliarium⁵⁵⁾ castra vicina aquationi⁵⁶⁾ poneremus. Iamque erecta⁵⁷⁾ cuncta tentoria 265 erant largique ignes accensi, cum repente Euri venti tanta vis flantis⁵⁸⁾ exorta est, ut omnia

¹⁾ fehlt *Mp. p. α.* ²⁾ *Ld. p. bl. α.* collocavimus *Mp.* ³⁾ *Mp. H. p. bl.* ⁴⁾ *Ld. C. VB.* soporari *ω. α. bl.* manere *Mp. p.* ⁵⁾ Tum *Mp.* ⁶⁾ fehlt *Hss.* advenerunt *C.* ⁷⁾ *Mp. H. p.* exanimati nuntiant, ut *Ld.* ⁸⁾ vi cap. *Mp.* ⁹⁾ *Mp. p.* expugnanda *Hss.* ¹⁰⁾ *Ld. p.* aliquibus militibus *Mp.* ¹¹⁾ fehlt *Mp. p. bl.* ¹²⁾ de el. *Mp.* ¹³⁾ *Mp. p. bl.* ¹⁴⁾ nach *bl.* et ut buccinae omnes adessent i. pr. a. *Mp. p.* ¹⁵⁾ fehlt *Mp.* ¹⁶⁾ equos *Mp.* ¹⁷⁾ *Mp. p.* pedites *Hss.* ¹⁸⁾ *Mp. p. H.* praec. *ω. α. V.* ¹⁹⁾ *Mp. p. bl.* ²⁰⁾ quorum bei Kuebler. ²¹⁾ *Mp. p.* ²²⁾ *H. Mp. p. bl. α.* ²³⁾ *Mp. p.* qui nihilominus fugiebant n. m. *H.* Quod nihilominus fiebat nec m. *bl.* ²⁴⁾ fehlt *Ld. ω. α. bl.* ²⁵⁾ *Mp. p. bl.* ²⁶⁾ grunitionibusque *Mp.* ²⁷⁾ porcorum sunt *Mp.* ²⁸⁾ n. congregatos o. *ω. octingenti o. VB.* ²⁹⁾ Coni. occidimus *Hss.* ³⁰⁾ decerpitisque *p.* ³¹⁾ seu *ω. bl. α.* ³²⁾ *Mp. p. bl.* ³³⁾ nur *G.* clipeis *Mp. H. Ld. p.* ³⁴⁾ et lonca *p.* uel lanceis *Ld.* plureis et loriceis *bl.* ³⁵⁾ *Ld. H. bl. ω. α.* vallum (bellum!) *Mp.* praecingere *Mp. p.* ³⁶⁾ *Mp. p.* nocte *Ld.* noctis *H.* nobis *ω. α.* fehlt *bl.* ³⁷⁾ *Mp. Ld. p. α. bl.* Quod mox fit *Mp.* ³⁸⁾ nach *α. u. bl.* ³⁹⁾ curiculo (!) *p.* ⁴⁰⁾ *Mp.* ⁴¹⁾ *Mp.* nam *Hss.* ⁴²⁾ *Mp. p.* ⁴³⁾ *Mp. p. Ld.* altiores octo *ω. α.* ⁴⁴⁾ nach *bl.* faunos *Mp. Ld. H.* saunos *p.* ictifanos *α.* ⁴⁵⁾ *H. Ld.* fehlt *Mp. p.* ⁴⁶⁾ *Mp. H. Ld. p. bl.* videre *ω. α.* ⁴⁷⁾ *Mp. H. Ld. p.* vicinis *ω. α. bl.* ⁴⁸⁾ *p.* marini fl. *H. Ld.* ⁴⁹⁾ *Mp. Ld. p.* gurgitibus *bl.* ⁵⁰⁾ et lac. *Mp. α.* ⁵¹⁾ *Mp. Ld. p.* ad ictum (ad ictus *bl.*) sagittarum *ω. α.* ⁵²⁾ exsp. *α.* ⁵³⁾ *Mp. p.* rursus faciācen unde veneram *Ld. α. bl.* aditurus Phasiācen unde veneram *H. ω.* ⁵⁴⁾ *Mp. p.* ad duodecimum miliarium *H.* ⁵⁵⁾ *p. bl.* miliariorum *Mp. ω. α.* ⁵⁶⁾ aquatione *Mp.* ⁵⁷⁾ Coni. aequē *Mp. er. iam c. bl.* ⁵⁸⁾ subito *Mp.* fehlt *bl.*

tabernacula principiaque nostra¹⁾ conturbaverit everteritque²⁾ omnem modum ultra³⁾ stupentibus nobis. Quadrupediaque⁴⁾ multo vehementius vexabantur,⁵⁾ exitu scintillarum et tititionibus⁶⁾ his⁷⁾ in terga venientibus⁸⁾ adurebantur. Tunc⁹⁾ hortor milites, quia ex¹⁰⁾ 270 aequinoctiali tempore id accidisset,¹¹⁾ non ex deorum ira, quod october mensis autumnusque urgueret.¹²⁾ Vix tandem¹³⁾ recollectis sarcinis ex integro in apertiore¹⁴⁾ valle sedem castrorum¹⁵⁾ invenimus¹⁶⁾ ordinatisque rebus omnibus cenare militem iussi. Nam et flatus Euri ceciderat¹⁷⁾ et¹⁸⁾ frigus ingens vespertino accrescebat tempore. Cadere mox in modum vellerum immensae coeperunt nives. Quarum congregatione¹⁹⁾ metuens ne castra 275 cumularentur, calcare milites²⁰⁾ nivem²¹⁾ iubebam, quam primum ut²²⁾ iniuria pedum tabesceret. Prodebantur et²³⁾ ignes aliquatenus, qui²⁴⁾ nive paene erant extincti. Unatum²⁵⁾ res fuit saluti, quod in²⁶⁾ momento temporis hae deletae sunt nives²⁷⁾ imbre superveniente²⁸⁾ largo. Quem protinus atra nubes subsecuta²⁹⁾ est, visaeque sunt³⁰⁾ nubes ardentes de coelo tanquam faces decidere,³¹⁾ ut incendio³²⁾ earum totus campus arderet. 280 Verebantur dicere, ne deorum ira nos³³⁾ premeret, quod homo³⁴⁾ Herculis Liberique vestigia³⁵⁾ transgredi conatus essem. Iussique³⁶⁾ milites scissas vestes opponere ignibus. Nox serena³⁷⁾ continuo reddita est orantibus nobis. Tunc³⁸⁾ ignes ex integro accenduntur et ab securis³⁹⁾ nobis⁴⁰⁾ epulae capiuntur. Et triduo continuo sine sole clarum id nobis lumen⁴¹⁾ accidit pendente minaci nubilo. — Et ego⁴²⁾ sepultis admodum quingentis⁴³⁾ militibus, qui inter 285 nives perierant, castra moveri⁴⁴⁾ inde imperavi. Nam et edita coelo promunturia ad⁴⁵⁾ oceanum in Aethiopia vidimus, Thenesseos⁴⁶⁾ quoque montes et antrum Liberi, quo aliquos⁴⁷⁾ perditos immisimus, qui tertia die febribus dicebantur mori,⁴⁸⁾ quam⁴⁹⁾ speluncam dei intravissent.⁵⁰⁾ Quod fuisse manifestum mortibus eorum probavimus, quia intrari praeter religionem et sine muneribus specus non poterat. Supplex⁵¹⁾ orabam numina, 290 ut me regem totius orbis terrarum cum sublimibus trophaeis triumphantem in Macedoniam Olympiadi matri meae remitterent. Quam rem frustra me petere ita⁵²⁾ cognovi. Cum iam⁵³⁾ sciscitarer, si quid etiam adhuc⁵⁴⁾ videre possem dignum admiratione aut memoria,⁵⁵⁾ omnibus Indis dicentibus nihil aliud memorabile inveniri posse in his locis,

¹⁾ principio *Mp.* ²⁾ *Ld. bl.* everteretque *Mp. p.* ³⁾ aus *bl.* maiorem in elephantem (!) modum *Mp.* ⁴⁾ *Mp. p.* ⁵⁾ fehlt *Mp.* ⁶⁾ *Mp. p.* exituque sc. et tititionum *H.* ⁷⁾ *Mp. p.* fehlt *Hss.* ⁸⁾ venientium *H.* ⁹⁾ Tum *ω. α. bl.* ¹⁰⁾ nur *VB.* ¹¹⁾ *Mp. H. p. bl.* ¹²⁾ *Mp. p.* octobrio mense quod in hieme, non aestate (Glosse?) autumnoque u. *α.* in octobrio mense autumnus iam vergente in hyemem *VB.* ¹³⁾ tamen *Ld.* ¹⁴⁾ *Mp.* apriciore *Hss.* ¹⁵⁾ quietis *Mp.* ¹⁶⁾ *Mp. p.* inveni *Hss.* ¹⁷⁾ deciderat *H. Ld.* ¹⁸⁾ sed *Mp.* ¹⁹⁾ *p.* aggeratione *Mp. bl. α.* aggerationem *H. Ld.* aggregationem *VB.* ²⁰⁾ *Mp.* militem *Hss.* ²¹⁾ fehlt *p.* ²²⁾ *p.* et eam pr. dum *Mp.* ²³⁾ *Mp. p.* proderentur et *H. Ld.* ²⁴⁾ quia *Mp.* qui in nive *Ld.* ²⁵⁾ *Ld. bl.* tamen *Hss.* ²⁶⁾ *Ld. p.* fehlt *Hss.* ²⁷⁾ *Mp. p.* hae delapsae sunt n. *Ld.* ²⁸⁾ *Mp. p.* veniente *Hss.* ²⁹⁾ secuta *Ld.* ³⁰⁾ *Mp. p.* fehlt *Ld. ω. α. bl.* ³¹⁾ descendere *Mp.* ³²⁾ *Mp. H. Ld. p. bl.* incensu a. *α. VB.* ³³⁾ *Mp. p.* me *bl.* fehlt *Ld. ω. α.* ³⁴⁾ qui Herc. *Mp.* ³⁵⁾ metas *VB.* ³⁶⁾ *Mp. p.* Iussi ergo *Ld.* Iussi igitur *H.* ³⁷⁾ Mox serenitas r. *Mp.* ³⁸⁾ *Mp. p.* Tum *Ld. ω. α.* fehlt *bl.* ³⁹⁾ a secutis *p.* ab scurris *Mp.* ⁴⁰⁾ fehlt *Mp. ω. p. α.* ⁴¹⁾ nur *Mp.* sine sole claro id nobis accidit *Hss.* ⁴²⁾ Quare ego *Ld.* Ego *H.* ⁴³⁾ quinquaginta *p.* ⁴⁴⁾ *Mp.* mutari *Ld. bl.* immutari *p.* motari bei Kuebler. ⁴⁵⁾ *Mp. Ld. p.* et ad *bl.* fehlt *ω.* ⁴⁶⁾ richtig *α.* und *VB.* (cf. Strabo 770.) entheos *Mp.* ethneos *p.* enesios *H. Ld.* Dionysios *bl.* ⁴⁷⁾ nur *Ld.* ⁴⁸⁾ *p. Ld.* emisimus, quia *Ld.* quo *p. i.*, qui t. die mortui sunt, quam *Mp.* ⁴⁹⁾ *Mp.* qui *H. Ld. p.* quia *ω. α.* ⁵⁰⁾ *Mp. p.* introissent *Hss.* ⁵¹⁾ Igitur ego s. *ω.* ⁵²⁾ lies: post? ⁵³⁾ Coni. quoniam dum *Hss.* (verderbt!) sciscitarer ad hoc (lies: adhuc!) *p.* ⁵⁴⁾ *Mp. H. p.* vel unum *bl.* ⁵⁵⁾ *H. p. bl.* a. et m. *Mp.*

quam quod cognovimus, signa divertī in Phasiacen imperavi antinothi venti
flatum secutus.¹⁾ — Dumque in itinere redire coepimus²⁾ sub signis me ducente, duo 295
senes facti sunt nobis obviam. Quos cum interrogarem, si quid³⁾ nossent in illa regione
dignum memoria⁴⁾ spectaculum, responderunt mihi viam esse non amplius decem dierum,
per quam tamen difficilis esset accessus propter penuriam aquae tantisque im-
pedimentis,⁵⁾ si cum universo pergere vellem⁶⁾ exercitu. Ceterum si comitatibus⁷⁾
quadraginta milia⁸⁾ hominum praeponerem⁹⁾ propter iterum¹⁰⁾ angustas semitas et 300
propter¹¹⁾ bestiosa satis¹²⁾ loca, posse mihi contingere, ut aliquod¹³⁾ incredibile per-
spicerem¹⁴⁾ negotium.¹⁵⁾ Tum ego eo responso¹⁶⁾ laetus „Dicite mihi“, inquam, „duo
senes“, humanitatis eos lege mulcens,¹⁷⁾ „quid sit istud,¹⁸⁾ quod mihi tam illustre et tam
magnificum¹⁹⁾ pollicemini“. Tum unus ex illis exhilaratus²⁰⁾ blanda mea voce
„Videbis“, inquit, „rex, quicumque es, duas Solis et Lunae arbores Indice et Graece²¹⁾ 305
loquentes, quarum virile lignum²²⁾ est Solis, alterum Lunae femininum,²³⁾ et ab his, quae
tibi instant²⁴⁾ bona vel²⁵⁾ mala, nosse²⁶⁾ poteris“. Qua re tam incredibili illudi²⁷⁾ me
a barbaris senibus existimans poena²⁸⁾ eos impingi et aliqua contumelia iussi notari illa²⁹⁾
dicens: „Itane huc³⁰⁾ maiestas mea pervenit ab occidente in³¹⁾ orientem, ut a senibus
barbaris³²⁾ ac decrepitis illudi me posse videar?³³⁾ Quibus iurantibus se nihil falsi 310
commiscere,³⁴⁾ experiri me modo posse³⁵⁾ an vera dicerent, aperiendum³⁶⁾ brevi
id non esse vanum, orantibus quoque³⁷⁾ amicis comitibusque meis, ne tantae³⁸⁾ rei ex-
perimento fraudaremur,³⁹⁾ quadraginta⁴⁰⁾ milia mecum cum equitatu traxi remissis in
Phasiacen⁴¹⁾ copiis cum quibusdam praefectis exercituque cuncto, elephantis et impedimentis
omnibus et rege Poro. Mox electo⁴²⁾ robore iuventutis admiranda⁴³⁾ visuri spectacula 315
ducentibus senibus iter arripuimus,⁴⁴⁾ qui nos, ut dixerunt,⁴⁵⁾ per auiā⁴⁶⁾ et egentia
plerumque aquarum et per tot⁴⁷⁾ serpentium ferarumque loca deduxerunt usque⁴⁸⁾ in
proximam oraculi sedem. De quibus feris et serpentibus, quia innumeri et Indica lingua
erant vocitati,⁴⁹⁾ scribendum tibi non putavi. — Cum appropinquaremus regioni a nobis
petitae,⁵⁰⁾ vidimus feminas virosque aliquos pantherarum⁵¹⁾ tigrumque⁵²⁾ pellibus 320

contactos. A quibus¹⁾ cum requireremus,²⁾ quinam hominum essent, Indos se sua
lingua esse dicebant. Locus³⁾ autem⁴⁾ erat largus, ture et opobalsamo immenso abundabat,⁵⁾
quae plurima in⁶⁾ ramis suorum⁷⁾ nascebantur nemorum. Exhinc⁸⁾ vesci incolae regionis
eius consueverant.⁹⁾ Et cum sacrarium¹⁰⁾ nobis praedictum et multis incognitum incessisse-
325 mus,¹¹⁾ pedum non¹²⁾ amplius decem statura altior, nigro corpore, dentibus caninis antistes
oraculi apparuit perforatis auribus, ex quibus uniones dependebant¹³⁾ eratque¹⁴⁾ pellibus¹⁵⁾
vestitus. Et cum nos¹⁶⁾ more ritumque suo¹⁷⁾ salutasset,¹⁸⁾ metum simulatione silentioque
texit.¹⁹⁾ Interrogare coepit,²⁰⁾ quid²¹⁾ ego²²⁾ venissem; dixi me cupientem aspicere²³⁾
sacras²⁴⁾ arbores Solis et Lunae. Tum barbarus „Si a coitu puerili“,²⁵⁾ inquit, „femi-
330 neoque contactu²⁶⁾ vacas, scilicet intrabis²⁷⁾ divinum locum“. ²⁸⁾ Astantibus amicis
et commilitonibus²⁹⁾ meis³⁰⁾ circiter trecentis ponere³¹⁾ anulos vestesque³²⁾ cum calcia-
mentis imperavit. Parui per omnia homini,³³⁾ ut pareremus³⁴⁾ religioni. Undecima
hora diei exspectabat sacerdos solis occasum. Nam Solis arborem loqui ac responsa
dare ad primos iubaris ortus³⁵⁾ affirmabat. Item noctis eadem tempora custodire Lunae
335 narrabat³⁶⁾ ipsam arborem. Quae res plus³⁷⁾ mihi mendacio quam similis veritati videbatur.
— Igitur perambulare totum incipio nemus, quod erat intra³⁸⁾ parietem aedificatum non
magno opere. Vidi opobalsamum³⁹⁾ cum optimo odore⁴⁰⁾ ex⁴¹⁾ omnibus ubique⁴²⁾
arborum ramis abundantissime manans.⁴³⁾ Cuius odore illectus carpsi et ipse clibulas
de corticibus⁴⁴⁾ et idem amici⁴⁵⁾ mei faciebant. In medio autem luco⁴⁶⁾ sacrae arbores
340 consistebant diversis frondium generibus astantibus.⁴⁷⁾ Hae arbores pedum
centum altae erant easque⁴⁸⁾ belbrionas⁴⁹⁾ Indi appellant.⁵⁰⁾ Cum autem mirarer⁵¹⁾
diceremque frequentibus imbribus eas⁵²⁾ in tantum crevisse, sacerdos secundo⁵³⁾ affirmabat
mihi⁵⁴⁾ nunquam in his locis pluviam fuisse,⁵⁵⁾ neque feram aut avem aut ullum adire
serpentem. Terminos⁵⁶⁾ antiquitus ab Indorum maioribus consecratos Soli et Lunae ad-

1) *Mp. p. H.* verstümmelt *Ld.* iussi divertī *H.* (converti *Ld.*). 2) nur *Mp.* iter sumpsī agnem *Ld. p. bl.* Tumque in itinere sumptum agmen *H.* 3) *Mp. p. Ld.* numquid *H. ω. bl. α.* 4) *Mp. p.* aliquid ad *sp. Ld.* aliquid *sp. ω. α. bl.* 5) *Mp. H. Ld. p.* 6) velim *Mp.* 7) Coni. commeatibus *bl.* commeatus *Mp. H. Ld.* comitatis *p.* 8) *p. bl.* milium *H. Mp. Ld.* 9) *Mp. ω. prop. H. Ld. p.* 10) *Mp. p. bl.* itin. fehlt *Ld.* 11) fehlt *Ld. bl.* 12) fehlt *H. Ld.* 13) *Mp. Ld. p.* aliquid *Hss.* 14) prosp. *Ld.* 15) *H. Ld. p.* fehlt *Hss.* 16) *H. Ld.* quo facto *Mp. p. ω. α.* 17) dem. *C. bl.* 18) illud *Ld. p. C.* 19) *Ld. p. bl.* invisum *Mp.* signifi-
ficum *H. ω. α.* 20) *Mp. p.* ex illis fehlt *H. Ld.* 21) Graeceque *Mp.* 22) robur *ω. α. bl.* 23) femineum
Ld. p. bl. 24) *Mp. H. Ld. p.* instant *bl.* insistent *α.* 25) *Mp. p.* aut. *Hss.* 26) noscere *p.* 27) *Mp. H.*
Ld. p. bl. deludi *α.* 28) pene (!) *Mp.* 29) ita *Ld. bl.* 30) nur *Mp.* eo *Hss.* 31) usque in *Ld. α.*
32) fehlt *Mp. p.* 33) *Ld.* posse; fehlt *Mp. p. bl.* 34) *Mp. Ld. H. p. α.* 35) *H. Ld. Mp.* modo; fehlt *p.*
36) *p.* operiendum putavi *Mp.* appariturum *br. H. Ld.* lies: experturum? 37) *Mp. p.* fehlt *Hss.* (vgl.
καίπερ). 38) *Mp. p. H. Ld. bl. α.* 39) *H. Ld. p. bl.* fraudarentur *ω.* 40) trecenta *ω. α.* triginta *bl.*
41) fassiacem *Mp.* 42) *Mp. p. C.* lecto *H. α.* 43) *Mp. p.* admirabilia *Hss.* 44) *Mp. H. Ld. p.* profecti
sumus *ω. α. bl.* 45) *Mp. p.* qui mox ut diximus *H. Ld.* ut *d.* fehlt *bl.* 46) *Mp. p.* immania *H. Ld.*
inania *ω. α. bl.* 47) *Mp. p.* per aliquot *H. Ld.* plenaque (Coni. von Keil). 48) *Mp. p.* fehlt *Hss.*
49) *p.* quamquam innumerae — vocitatae *H. Ld. bl.* quia innumerabiles fuerunt et *I. l. v. c. Mp.* 50) *Mp.*
H. Ld. p. ad regionem nobis praedictam *ω. α. bl.* 51) *Mp. Ld. p.* pantherum *Hss.* 52) *Mp.* tigrumque
Ld. p. bl.

1) *Mp. p. bl.* 2) *Mp. p.* quaereremus *Hss.* 3) locus *H. Ld.* 4) fehlt *p.* 5) habundaverat *Mp. p.*
habundans *Ld.* 6) *Mp. p.* 7) suis *Mp.* eorum *H. Ld. VB.* 8) *α.* Et *Mp. Ld. p.* his *bl.* 9) consueverunt *p.*
10) *Mp. C. α.* sessarium *H. p. ω.* necessarium *bl.* 11) intellexissemus *Mp.* insedissemus *p.* 12) fehlt *H. ω. bl.*
13) *Mp. C. p. Ld. bl.* pendebant *H. ω. α.* 14) anulique et erat *H. ω. α. bl.* 15) *p.* ferinis *α. bl.* 16) *Mp. p.*
me *Hss.* 17) *H. Ld. p. α. bl.* ritumque fehlt *Mp.* 17) salutaret *Ld. α.* 19) metum — textit fehlt *Mp. H.*
20) *Mp. p.* quare cum interrogaret *Ld.* 21) *H. Ld.* ut quid *p. C. α.* 22) *Mp. H. Ld. p. α. bl.* 23) *Mp. p.*
inspicere *Hss.* 24) fehlt *Mp.* 25) *Mp. Ld. p. bl.* pueri *Hss.* 26) *Ld. H. bl.* femineo tactu *p.* femineque
cont. *Mp.* 27) *Mp. H. Ld. p.* licet intres *bl.* licet ut intres *α.* 28) lucum *Ld.* 29) *Mp. Ld. p.* Secutisque
me cum *a.* et comm. meis *bl.* Secutumque me cum *a.* et cum militatoribus *α.* 30) mecum *p.* 31) dep.
H. ω. bl. α. 32) *v.* cunctas *H. ω. α. bl.* 33) *H. Mp. Ld. p. bl.* 34) pararer *Mp.* 35) *Mp. Ld. C.*
α. bl. mane ad *pr. i. o. p.* 36) enarrabat *a. Ld.* 37) fehlt *Mp. p.* 38) *p. bl.* quod inter *Mp.* 39) *Mp. p.*
videoque *H. Ld.* video *bl.* 40) *Mp. H. Ld. p. bl. α. VB.* 41) *Mp. p.* fehlt *Hss.* 42) *Mp. p.*
undique *Hss.* 43) nur *H. Ld.* manantem *Mp. p.* manante *Hss.* (manare *bl.*) 44) *Mp. p.* captus et ipse
clibulas de *c.* praevellebam *H.* (dibulas — pavellebam *Ld.* Cockayne erklärt: dibulas, hoc est, par-
opsidas); edulia de cort. evellebam *bl.* et ipse ambulans de *c.* vellebam *α.* 45) *Ld. p.* comites *Hss.*
46) *Mp. p.* in media *a.* parte luci *H. Lp.* 47) *Mp. H. Ld. p.* sacratae arbores similes cypressis ex
genere frondium *α.* circumstantibus *H.* illae arbores duae diversae cypressis similes ex genere frondium *VB.*
48) *Mp. p.* arbores quas *H. Ld.* 49) *Mp. p.* bebrionas *bl.* bebrionas *H. Ld.* bebrionas *α.* bebrionas *ω.*
50) appellabant *Mp.* communiter appellant *p.* 51) *Mp.* cum adm. *p.* quas cum *m. Ld.* eas cum *ω. α. bl.*
52) *Mp. p.* fehlt *H. Ld.* 53) nur *p.* 54) fehlt *Mp.* 55) aus *VB.* affirmabat se — vidisse *bl.* 56) *H. Ld. bl.*
illas autem arbores — consecratas *Mp. p.*

firmabat easque¹⁾ in eclipsi solis et lunae uberrimis²⁾ lacrimis commoveri³⁾ de numinum⁴⁾ 345
suorum statu timentes. Et cum sacrificare instituerem et victimas immolare, prohibitus sum
a sacerdote, quia negabat licere aut tus in eo sacrario⁵⁾ igne uri aut etiam⁶⁾ animal
ullum interfici, sed obvolutos truncis arborum osculari orareque Solem et Lunam
praecepit,⁷⁾ ut veridica mihi darent responsa. Quod ego cum facturum essem, interrogandum
tamen sacerdotem existimavi, Indice an Graece mihi⁸⁾ essent arbores responsurae. Tum 350
ille „Utraque“ inquit „lingua Solis arbor⁹⁾ pronuntiat futura, lunae arbor¹⁰⁾ Graeco
sermone incipit, Indico finit“. Dum ea¹¹⁾ geruntur, vidimus ab occidente iubare fulgente¹²⁾
Phoebe radiis percussa arborum cacumina. Et sacerdos ait: „Sursum omnes intuemini et
de quibus quisque¹³⁾ rebus consulturus est, occulte cogitet silentio, nemo palam pro-
nuntiet“. Tum ego et amici mei¹⁴⁾ et commilitones¹⁵⁾ accuratius sumus intuiti, ne inter 355
nemorum densitatem aliqua seductione in morem voce¹⁶⁾ docta nos hominum
aliquis eluderet. Moxque¹⁷⁾ nullo dolo¹⁸⁾ interveniente ad cacumina arborum¹⁹⁾
ramosque perspeximus.²⁰⁾ Stantibus nobis comminus divina aures aucupant²¹⁾ oracula.
Etenim cogitabam,²²⁾ si devicto orbe terrarum in patriam triumphans ad Olympiadem
matrem meam²³⁾ sororesque meas²⁴⁾ carissimas possem reverti, cum subito Indico sermone 360
tenuissimo²⁵⁾ arbor respondit: „Invicte bellis Alexander, ut consulisti, unus eris orbis
terrarum dominus, sed vivus in patriam non reverteris²⁶⁾ amplius, quoniam fata tua ita de
capite tuo statuerunt.“ Haec ego audiens mente percussus²⁷⁾ sum: displicuit enim
mihi, quod tam multos adduxi mecum ad sacras arbores. Simul et amici mei
et comites, qui mecum venerant,²⁸⁾ fleverunt valde et contristati sunt. Quos 365
ego partim minis, partim muneribus consolatus sum praecepique eis, ut nemini
haec responsa dicerent. Rursus autem²⁹⁾ lunae oracula auditurus, quae media
nocte posse fieri sacerdos affirmabat, quoniam tunc lunaeratoritura, assumpsi
mecum tres fidelissimos amicos, Perdiccam,³⁰⁾ Clitonam³¹⁾ et Philotam.³²⁾ Nullum
metuebam in illo loco³³⁾ nec me quisquam timebat,³⁴⁾ ubi neminem³⁵⁾ fas erat 370
interfici. Iterumque lucum intrantes iuxta sacras arbores constitimus et mox
solita consuetudine adoramus. Consului³⁶⁾ igitur,³⁷⁾ ubi moriturus essem, cum³⁸⁾
ad primum lunae ortum percussa³⁹⁾ cornu splendoreque accepto arbor Graece respondit:⁴⁰⁾
„Alexander“, inquit, „plenum iam aetatis finem habes. Sed sequenti⁴¹⁾ anno mense nono⁴²⁾

1) *Mp. H. Ld. p.* 2) *uberibus Ld.* 3) *Mp. H. Ld. p.* idem quod — sacrae arbores commoveantur *ω.* (sacrae a. fehlt *α.*) consecratos affirmabat idem, quod s. arb. commoverentur *bl.* 4) *Mp. Ld. p. bl.* deorum *Hss. nucleorum α.* 5) *Mp. H. Ld. p. α. bl. VB.* sacrificio *ω.* 6) *nur Mp.* 7) *Mp. p.* volutos — oscula dare o. *H. Ld.* Sed praecepit, ut provolutus t. a. oscula darem rogaremque *bl.* 8) *fehlt Mp. p.* 9) *Mp. p.* 10) *Mp. arbor fehlt p.* 11) *illa Mp. Ld. ista p.* 12) *Mp. p. fulgentibus Hss.* 13) *de quibuscunque r. Mp.* 14) *nur Mp.* 15) *H. p. bl. α.* 16) *Coni. in morem uacae (!) docta Mp. in morem veterem d. H. fehlt p.* 17) *p. Mox quoque Mp.* 18) *modo p.* 19) *nur Mp.* 20) *lies: prospeximus mit C.* 21) *Coni. occupant Mp. p. auribus occupavimus α. cominus igitur stantes α. auribus aucupavimus bl.* 22) *p. Cog. enim Mp. enim fehlt H. Ld. bl. ω. α.* 23) *Mp. α.* 24) *fehlt Mp. bl.* 25) *Mp. Ld. p. α.* 26) *redibis Mp.* 27) *percussus Mp.* 28) *erant Mp.* 29) *Mp. p. Rursus l. H. Rursusque Ld.* 30) *predicam p.* 31) *clytonam Mp. clitoricam H. Ld. clyton p.* 32) *phyl. Mp.* 33) *Mp. Ld. p.* 34) *p. nec mecum qui ibat Mp. nec a me quicquam erat metuendum Ld. H. (in me bl.).* 35) *nullum Mp.* 36) *Coni. consulens Mp. H. p. verstümmelt Ld.* 37) *ergo Ld.* 38) *Ld. p. tum Mp. H.* 39) *Mp. ω. α. bl. percusso H. Ld. p. lies: percusso?* 40) *Mp. Ld. p. bl. respondens Hss.* 41) *Subsequenti α.* 42) *Mp. H. Ld. p. maio Hss. VB.*

375 Babiloniae¹⁾ morieris; a quo minime speras, decipieris“. Tum ego²⁾ effudi lacrimas et
amici mei circumstantes³⁾ flebant. Nullumque ab eis dolum aut scelus surrecturum⁴⁾
existimabam,⁵⁾ sed magis pro mea salute mori paratos. Neque ego quicquam de fidelissimis
amicis consulueram, an⁶⁾ illos cavendos Alexandro praemoneret oraculum. Discessu inde⁷⁾
facto iam ad epulas vertimur.⁸⁾ Ego animo aeger ad requiem vado.⁹⁾ Rogantibus amicis
380 meis,¹⁰⁾ ne me anxietate et¹¹⁾ ieiunio conficerem,¹²⁾ paululum cibi contra animi mei volun-
tatem sumere coepi, meque ut promptus¹³⁾ essem ad primum¹⁴⁾ solis ortum, in sacrario
collocavi. Postero¹⁵⁾ die matutino¹⁶⁾ expergefactus, diluculo amicos etiam semisopore
excitos¹⁷⁾ vidi.¹⁸⁾ Sed¹⁹⁾ adhuc ipse quoque sacerdos velatus pellibus ferinis quiescebat
positaque in tabula²⁰⁾ ante eum ingens clibatura erat,²¹⁾ quae illi ex pridiana cena
385 superfuerat, et culter eburneus. Nam aere et ferro et plumbo et argento egent, sed auro
abundant; opobalsamo et ture vescuntur cadentemque²²⁾ e²³⁾ rivo puram²⁴⁾ ex vicino
monte potant aquam homines, accumbentes²⁵⁾ et quiescentes sine ullis cervicalibus²⁶⁾ stratis²⁷⁾
tantum ferarum pellibus. His amictibus contecti²⁸⁾ vivunt ibidem²⁹⁾ fere trecentis
annis. Excitato ergo³⁰⁾ sacerdote lucum intravi tertio consulturus eandem³¹⁾ sacratissimam
390 Solis arborem, cuius manum³²⁾ percussoris habeam cavendam quemve exitum mater mea
sororesque meae habiturae sint.³³⁾ Arbor Graece dixit: „Si onomatiace³⁴⁾ tibi insidiatorem
prodidero, sublato eo facile instantia fata mutabis. Etiam mihi³⁵⁾ tres irascentur³⁶⁾ sorores,
quod veridico³⁷⁾ oraculo earum pensa³⁸⁾ impedierim,³⁹⁾ Clotho,⁴⁰⁾ Lachesis,⁴¹⁾ Atropos.⁴²⁾
Igitur ad⁴³⁾ annum et menses novem⁴⁴⁾ in Babylone morieris, non ferro, quod suspicaris,
395 non auro, non argento neque ullo⁴⁵⁾ metallo, sed veneno. Mater tua turpissimo ac miserando
quandoque⁴⁶⁾ exitu sepultura carebit et in via iacebit⁴⁷⁾ praeda avium ferarumque.
Sorores tuae felices diu erunt fato.⁴⁸⁾ Tu autem,⁴⁹⁾ etsi breve superest tibi⁵⁰⁾ tempus,
dominus tamen orbis terrarum eris. Nunc modo cave, ne nos ulterius scisciteris. Proinde
excede⁵¹⁾ terminos⁵²⁾ luci nostri et ad Phasiacen Porumque regem⁵³⁾ revertere“. Sed et
400 sacerdos monuit,⁵⁴⁾ ut exiremus,⁵⁵⁾ dicens: „Fletus et ululatus vester sacras arbores

1) *p. babilonia Ld. in babilone Hss. fehlt Mp.* 2) *Mp. p. fehlt Hss.* 3) *Mp. p. bl. circumstantes H. Ld. ω. α.* 4) *Mp. p. res. H. Ld.* 5) *p. aestimabam Mp. cogitavi Hss.* 6) *ut Mp. p.* 7) *Mp. deinde Hss.* 8) *Mp. reuertimur p. cum — reverteremur Hss. (diuerteremur bl.).* 9) *Mp. H. Ld. p. fehlt Hss.* 10) *nur Mp. p.* 11) *ac Mp.* 12) *aff. p. conficerem Ld.* 13) *Mp. p. praesto Hss.* 14) *primi Mp.* 15) *Postera Mp. p.* 16) *matutinis Mp.* 17) *excitados Ld.* 18) *H. Ld. ω. α. fehlt Mp. p. am. e. somni sopore sopitos excitavi bl. lies: am. e. semisopitos vidi?* 19) *fehlt Mp.* 20) *tabella p. bl. in t. fehlt Ld.* 21) *Mp. Ld. (Cockayne erklärt: placenta clibano cocta). ignis libatura p. ingens libatura bl. cliba turis bei Kuebler gleba de libano Ep. 2* 22) *p. VB.* 23) *nur Mp.* 24) *H. p. puro Hss.* 25) *Mp. ω. α. bl. VB. accubantes H. Ld. p.* 26) *cervicationibus Mp.* 27) *Mp. bl. stratisque Hss.* 28) *Mp. H. (amictis). Hiis amicti et contexti p. Hoc amictu (et victu VB.) contenti ω. α. bl.* 29) *Mp. H. fehlt p.* 30) *Mp. igitur p. fehlt Hss.* 31) *Ld. bl. idem Mp. fehlt p.* 32) *p. bl. e. morte manum Mp. c. mortem p. manu H. Ld.* 33) *Mp. C.* 34) *nur Mp. mortis tuae Hss.* 35) *Coni. Nam mihi Mp. p. Mihique H. Ld.* 36) *irascerentur p. VB.* 37) *quae fere dico (!) Mp. p.* 38) *pensas p. C. impensa α.* 39) *bl. impenderem Mp. α. impedirem p. impenderim ω. α.* 40) *cloto Mp.* 41) *lichesys Mp.* 42) *uttoppos (!) p.* 43) *p. ω. bl. post Mp. H. Ld.* 44) *Mp. H. Ld. septem p. ω. octo α. bl. VB.* 45) *alio Mp. non auro — metallo Glosse? (fehlt bl.).* 46) *p. ω. α. fehlt H. Mp. Ld.* 47) *Mp. H. Ld. insepulta i. v. iacebit p. ω. α. bl.* 48) *Ld. bl. fato etiam diu Mp.* 49) *Mp. ipse Ld. enim Hss.* 50) *Mp. p. Ld. breve hoc quod s. t. bl.* 51) *iam exc. Ld. unde excede Mp. p. α.* 52) *termino Mp. H. ω.* 53) *nur Mp.* 54) *Mp. Ld. H. emonuit p. ω. V.* 55) *Mp. abir. p. pergeremus H. Ld.*

offendit¹⁾ Tum ego²⁾ contionatus³⁾ ad universos milites dixi, ut Porum et⁴⁾ Phasiacen ex responso peteremus, quod nobis faustum felixque futurum esset. De tempore vitae meae reticui,⁵⁾ ne a commilitatoribus meis desperationi redditis⁶⁾ in alienigenis destituerer⁷⁾ locis. Et eas voces, quas ex responsis una mecum audierant, ne divulgarent, voverunt,⁸⁾ qui his nominibus appellantur: Sermition, Praesidis⁹⁾ filius, et Nestorinus¹⁰⁾ et Timotheus¹¹⁾ 405 et Lacon et Thrasyleon¹²⁾ et Declitus et Machaon¹³⁾ et Onocles¹⁴⁾ et Simbrus¹⁵⁾ et Sunsiclus et Perdiccas et Philotas et praefectus praetorii Diarotas. Sed silentio, quae audierant, ex sua fide et meo tegebant consilio.¹⁶⁾ Iamque ex sacris excesseramus arboribus,¹⁷⁾ sed etiam¹⁸⁾ odore turis opobalsamique nares verberabantur. Indi enim¹⁹⁾ sacra deorum ad oceanum colentes me quoque parumper immortalem esse dicebant²⁰⁾, qui usque eo²¹⁾ pene- 410 trare potuissem. Quibus ego, quia talia²²⁾ de nobis opinarentur, insinuans²³⁾ gratias agebam. — Pervenimus deinde in vallem Iordeam,²⁴⁾ in qua serpentes erant²⁵⁾ habentes collo²⁶⁾ lapides, qui smaragdi appellantur. Hi lumen in oculis profusum²⁷⁾ accipiunt vallemque nulli adeundam²⁸⁾ incolunt. Hi serpentes lasere²⁹⁾ et albo vescuntur³⁰⁾ pipere. Nam super hanc vallem sunt pyramides institutae pedum trecentorum et quinque,³¹⁾ ab antiquis 415 Indorum ob hanc causam³²⁾ aedificatae. Sed hi serpentes, quos paulo ante descripsimus, inter se quotannis vere primo depugnant mutisque³³⁾ morsibus depereunt.³⁴⁾ Inde non³⁵⁾ paucos extulimus ingentis formae smaragdos. Per magna deinde³⁶⁾ pericula³⁷⁾ pervenimus ad scyritas,³⁸⁾ talis generis bestias: habentes capita leonum et caudas,³⁹⁾ unguibus binis et latis ad sex prope⁴⁰⁾ pedum mensuram,⁴¹⁾ quibus verberabantur homines et inutiles 420 fiebant. His erant intermixti grifi rostra habentes aquilarum, ex⁴²⁾ alia parte corporis dissimillimi. Qui mira celeritate⁴³⁾ in ora oculosque nostros resiliebant,⁴⁴⁾ pedum binorum ternorumve⁴⁵⁾ ferebantur, scuta clipeosque⁴⁶⁾ nostros caudis crudelem in modum verberabant. Qui partim sagittis, partim contis militaribus confgebantur.⁴⁷⁾ Perdidi in eo certamine ducentos et sex⁴⁸⁾ milites bestiarum utriusque generis morsu. Occidimus ad quatuordecim⁴⁹⁾ 425 milia. — Inde ad Oclivas⁵⁰⁾ flumen venimus, quod sine flexu recte ad oceanum ferebatur, latum stadiis ad ripam alteram viginti; crescebant⁵¹⁾ arundines ad tercentum⁵²⁾ per littora,

1) *Mp.* fletu et ululatu vestro — offendi *p. ω.* fletu — offendisse *H. Ld.* fletu — nos offendisse *bl.*
 2) Tum ego continuo milites hortor un., ut porum ac fassiacem ex *r. p.*, et quia nobis *f. f.* esset processus didicissemus. Loqui monuimus (vetuimus?) de iure vitae meae, ne commilitatoribus meis desperationi redditis in alienigenas detraherer, et per eas voces, quas ex responsis una mecum audierant, comites meos obsecrabam, ut haec sua fide et meo consilio tegerent *Mp.* verstümmelt *Ld.* 3) continuatus *H. p. ω.* 4) *Mp. p. bl.* ad *Hss.* 5) fehlt *H. p. ω. V.* 6) nach *Mp.* in desperationem redactis *bl.* redditus in desperationem *H. p.* 7) *V.* in alienigenas detraherer *Mp.* destruerer *p. ω.* deserer *α.* dirumperer *H.* 8) ne *d. v.* nur *V.* 9) presitis *p. α.* 10) *V. mistorinus α. p.* 11) *esthurotes p.* 12) *transicleon p.* 13) *mathon p.* 14) *odones p.* 15) *sabbrus p.* 16) das Weitere in *Ld.* bis auf Schlußsatz verstümmelt. 17) *sacras exc. arbores Mp.* 18) *Mp.* sed iam *p.* sed iam non *H.* nec iam *bl.* 19) *Mp. p. C. α. bl.* lies: etiam. 20) *Mp.* tenebant dicentes me qu. e. i. *p.* non parum *Hss.* 21) quousque enim *Mp.* quod usque ad aevum et terminos *p.* 22) nur *Mp.* 23) fehlt *Mp.* 24) *Mp. bl.* Iordanis *H.* Iordani *p.* 25) *Mp.* habitabant *Hss.* 26) in *c. bl.* 27) perf. *p.* 28) ad evadendum *Mp.* 29) *lasseri Mp.* 30) *pascuntur Mp. bl.* 31) *Mp. p.* 32) fehlt *bl.* 33) *Mp.* multique *Hss.* 34) *Mp. p. bl. VB.* 35) *p. nos Hss.* 36) *Mp. H.* 37) Lücke in *Mp.* bis: pervenimus ad Seres. 38) *bl.* inscitas *H. ω. α.* 39) *p. α. bl. VB.* capitalium *l. c. H.* 40) *bl.* quippe *Hss.* 41) fehlt *p. α.* 42) *bl.* et *p.* at *Hss.* 43) *p. ω. α. VB.* velocitate *H. bl.* 44) *ins. VB. exs. bl.* 45) *Coni. ternorumque p. α.* 46) sicut ciclopeosque (!) caudas *p.* 47) conficiebantur *H. bl.* 48) octo *α. bl. VB.* 49) *α.* sedecim *H.* decem et septem *bl. XVIII. α. VB. XIX. p.* 50) *p. ω. α. VB.* 51) *Coni. vestiebant Hss.* 52) *p. trecentae (tr. et viginti bl.) α. VB.* ac *tr. H.* lies mit *G:* altae.

quarum unam vix triginta milites ferre possent. Excedebant autem¹⁾ arborum procerissimarum altitudinem. In his arundinibus²⁾ unam potentissimo Euro stratam³⁾ vidimus. 430 Inhabitabant etiam⁴⁾ locum eundem milia elephantorum innumera, qui nos nescio quo facto nec lacessere⁵⁾ temptabant, alioquin crudelissime percalcati eramus.⁶⁾ Multis collectis dentibus ratibus ex arundine factis transnavigavimus amnem. Inhabitabant⁷⁾ litus ulterius Indi balenarum ferarumque contecti pellibus. Non fuere inhospitales, qui nobis spongas albas purpureasque in manus dedere cum buccinis ex genere concarum⁸⁾ 435 capientes binos ternosve⁹⁾ congios, et stragulas mollesque tunicas ex vitulorum marinorum pellibus factas, cocleas praeterea sextariales escae pulcherrimae, item vermes ex ipso flumine extractos,¹⁰⁾ femore humano crassiores, qui nobis omni generi¹¹⁾ piscium sapore praeferendi sunt; et fungos immensae magnitudinis viginti cocco rubriores apposuerunt¹²⁾ nobis et murenas habentes pondera ducentena¹³⁾ affirmantes esse maiores in vicino ipsis oceano, qui 440 erat ad miliarium tertium et vicesimum, pisces praeterea scaros¹⁴⁾ ponderis centeni quinquageni, qui in¹⁵⁾ gurgitibus¹⁶⁾ nassis¹⁷⁾ eburneis capiebantur,¹⁸⁾ ne arundines morsu confringerent aut eos¹⁹⁾ capillatae mulieres, quae pisce vivebant, aquis immersae prehenderent.²⁰⁾ Quae ignaros regionum homines in flumine natantes aut tenendo in gurgite²¹⁾ suffocabant aut tractos in arundinem,²²⁾ cum essent specie mirabiles, affectu suo 445 avido victos rumpebant²³⁾ aut venerea exanimabant voluptate.²⁴⁾ Quarum nos duas tantummodo cepimus²⁵⁾ colore niveo, similes nymphis, diffusis post terga²⁶⁾ capillis. — In Gange flumine erant admirabilia²⁷⁾ portenta. De quibus, ne tibi fabulosus viderer, scribendum non putavi, nisi quod eius fluminis undae Borea vento flante exeunt sicut Euphratis ad Noti venti spiracula.²⁸⁾ Quorum fluminum ripae altera ab alia non sunt 450 conspicuae aquarum latitudine.²⁹⁾ — Inde ad castellum, quod Indi incolunt, pervenimus, deinde ad Seres,³⁰⁾ quae gens iustissima omnium gentium esse perhibetur. Ubi nec homicidium neque adulterium neque periurium neque ebrietas committi dicitur.³¹⁾ Pane tantum³²⁾ et oleribus et aqua vescuntur. Qui nos³³⁾ optimis commeatibus suscipiunt et itinere recto ducentes per Caspiae portas ad 455 regem Porum in Phasiacen deducebant. Inde profecti et flatum Euri venti secuti incidimus in externas³⁴⁾ feras. De quarum capitibus velut gladii a³⁵⁾ vertice acuti³⁶⁾ serrata³⁷⁾ ossa eminebant; quae more taurino³⁸⁾ adversus³⁹⁾ homines currebant.⁴⁰⁾ Tunc

1) enim *H.* 2) arundinetis *bl.* 3) nach *bl.* Stratum *p.* ebore (euro *p. α.*) *H.* 4) *bl.* enim *Hss.* 5) *C. bl.* lacerare *Hss.* 6) conculcati fuisset *bl.* 7) inhabitantibus — Indis — contectis *H.* 8) vgl. Landgraf, S. 251. cochlearii congeries *p.* et cocleas capientes *VB.* 9) ternosque *Hss.* 10) *H. bl.* extracti *p.* 11) *H. p.* genere *Hss.* vobis *p.* 12) *C. bl. -pos. Hss.* 13) *H. ducenta Hss.* 14) *bl. C. scaruos H. p. scauros V. VB.* 15) *p.* 16) *p. bl.* qui *g. H.* 17) *nassis C. VB.* bei Kuebler; vasis *p. bl.* 18) *H. p. bl.* 19) *Coni. atque c. m. H. p. α.* aut a capillatis mulieribus — prenderentur *bl.* 20) *C. pranderent H. praetenderint p.* 21) *t. gurgitibus bl.* 22) *p. arundineti H. in arundineta bl.* 23) *p. bl. α. corr. Hss.* 24) *α. VB. voluntate p. H. bl. α.* 25) capiebamus *p.* 26) *p. bl. C. defusus per terga H. ω. α.* 27) *p. C. bl. mir. H.* 28) (überall verderbt!) *Coni. nach V.* (sicut — sp. fehlt). sicut — sp. Glosse? apud Boream ventus et esola eufratis etc. *p.* ab Oriti solis et Eufrate etc. *bl.* ad gangem, qui borea flante exit sicut eufrates notho flante *VB.* 29) *p. bl. VB.* 30) *d. ad Seres etc. nur Mp. H. p.* 31) committitur *p.* 32) tantummodo *p.* 33) Qui — secuti nur *Mp. H.*, *p.* mit *ω. α. bl.*: Ubi tum monita a senibus optimis accepimus, qui nos recte *d. per C. p.* ad *P.* in *Ph.* deducebant. Non auditis his semper dolum suspicantes flatum Euri *v. s.* 34) mirabiles *p.* ein Tiername anzusetzen! 35) *Mp. p. α. bl.* 36) fehlt *Mp.* acuta serrataque *bl.* 37) serrata *p.* 38) *p. taurorum Mp. H.* arietino *Hss.* 39) *p. bl.* 40) *bl. incurrunt Hss.*

invictae ferae plurimorum militum clipeos cornu suo transverberabant.¹⁾ Quibus ego occisis admodum octo²⁾ milibus quadringentis quinquaginta sic deinde ad Porum regem exercitus meus cum summo tandem labore ac periculo meo militumque meorum metu³⁾ pervenit.⁴⁾ Legato meo praecepi, quem Persidi⁴⁾ praeposueram nomine Accolonem,⁵⁾ ut poneret in Persarum et Babyloniorum terris⁶⁾ pilas solidas aureas duas pedum vicenum quinum⁷⁾ et in his omnia facta scriberet statueretque⁸⁾ in ultima India ultra Liberi et Herculis trophaea, quae numero⁹⁾ centum¹⁰⁾ erant. Et ego¹¹⁾ quinque mea aequae¹²⁾ aurea eis altiora denis pedibus statui¹³⁾ imperavi et transcribere,¹⁴⁾ quae¹⁵⁾ 465 miraculo¹⁶⁾ futura sunt, carissime praeceptor, posteris saeculis. Non parva admiratione dignum¹⁷⁾ perpetuumque virtutis¹⁸⁾ statuimus monumentum, ut invidendum omnibus mortalibus esset¹⁹⁾ et²⁰⁾ perpetua de²¹⁾ nobis opinio fieret.²²⁾ Haec animo et industria, optime Aristoteles, ponderāris.²³⁾

**Finit relatio Alexandri regis Magni ad Aristotilem magistrum suum
de regionibus Indiae, de statu caeli, de innumeris serpentium et hominum
ferarumque generibus.**

¹⁾ m. taurorum clipeos mihi tum tr. *Mp.* ²⁾ *Mp. p. ω. novem H.* ³⁾ exercitus mei — multumque meorum metu perveni *Mp.* ⁴⁾ richtig *Mp. α. bl.* (perside) *VB.* praesidio *Hss.* in Perside *Ep.*² ⁵⁾ *Mp.*alconi *H.* Balticonem *p.* alticonem *ω.* Antigone nomine *bl.* alticoni *VB.* ⁶⁾ ut — terris *H.* überall verderbt! ⁷⁾ *p. ω. α.* *p.* quinque altas *Mp.* ⁸⁾ nach *VB.* faceretque *Hss.* ⁹⁾ *p.* lies: auro. ¹⁰⁾ centum argentea *bl.* ¹¹⁾ *Mp.* sed ego *bl.* ¹²⁾ fehlt *Mp.* ¹³⁾ statuere imp. *p.* ¹⁴⁾ aus *bl.* et in eis victorias atque itinera nostra describere nur *C. P. α.* ¹⁵⁾ *Mp. H. bl.* quaeque *p.* ¹⁶⁾ miro cultu *Mp.* mira cultura miraculo (Glosse) *p.* ¹⁷⁾ Coni. novum *Hss.* ¹⁸⁾ richtig *bl.* virtutibus *Hss.* (viribus *p.*). ¹⁹⁾ *Mp. p. bl. α.* omuibus nur *p.* immortalitas *H. Ld.* in viventibus mortalibus esset perp. op. *V.* ²⁰⁾ nur *p.* ²¹⁾ ex *Mp.* ²²⁾ nur *p.* ²³⁾ Haec — ponderaris nur *p.* opinio et an. et i. o. tr., ponderata *bl.* op. et animi industriae iudicium *Mp. Ld.* et animo et i. optimi Aristotelis iudicium *H. Vale P. bl.* Vgl. den Schluß in der altfranz. Übersetzung (P. Meyer, a. a. O. II. 397): Et che fis je pour che que a tous jours il fust memore de mi et boine opinions de mes vertus, de men sens et de mes oeuvres. Et ches choses, mes très kiers maistres Aristotes, s'il vous plaist poés vos peser.

Nachtrag.

Falls man sich noch weiterhin des Epistolatextes auf erweiterter hdschr. Grundlage annehmen sollte, dürfte neben der Entfernung der Glossen (vgl. Z. 10, 13, 36, 170, 181, 235, 268 u. a.) und der Prüfung der fremden Übersetzungen die Durchführung des Klauselgesetzes für die Textkritik wertvoll sein. Den Hinweis darauf und mehrere Verbesserungsvorschläge verdanke ich der Liebeshwürdigkeit meines hochverehrten Lehrers, Herrn Prof. Dr. Skutsch, der mit mir und meinem lieben Kollegen Paul Hoppe bereitwilligst die Korrekturbogen gelesen hat.

Z. 6 streiche sit. — Z. 11 lies: Mirandum est, terra quantum etc. (*H. Ld.*) — Z. 17 quam ist besser. — Z. 19 fuisset (*Mp. p.*) ist richtig. — Z. 52 lies: in auribus tergisque? — Z. 77 lies: agmen meum. — Z. 97 saumas (*VB.*) ist wichtig. — Z. 98 frumentum ist besser. — Z. 124 lies: veluti formicis fervere oder: formis ingentibus veluti fervere? — Z. 144 lies: sonante buccina? — Z. 180 lies: quinqu. currus falcatos? — Z. 181 occubuit sicher Glosse! — Z. 241 streiche et. — Z. 263 streiche erant. — Z. 268 vexabantur als Glosse zu streichen. — Z. 278 streiche sunt. — Z. 280 lies etwa: verabantur homines. — Z. 281 lies mit *Mp.* und *Ep.*²: Mox serenitas. — Z. 282: Tum. — Z. 283 streiche nobis. — Z. 287 lies: quia tertia die f. d. mori, qui — intr. — Z. 291 ita richtig. — Z. 295: secutus dumque etc. — Z. 303 besser demulcens (Klausel). — Z. 311 lies: comminiscere? — Z. 325 streiche non. — Z. 328 ut quid (*p.*) ist richtig (spätlat.). — Z. 330 lies: tactu (Klausel). — Z. 340 diversis arborum generibus astantibus? — Z. 342 lies: sacerdos idem? — Z. 355 in *Ep.*²: ne forte inter ramos arborum essent pica aut psithaeus, quia solent quasi vocem humanam mittere. — Z. 358 lies: div. aures aucupantur oracula (Klausel). — Z. 373 lies: percusso cacumine?

